ชาตะ ๒๖ ม.ค. ๒๔๓๐

มตะ ๑๑ พ.ค. ๒๕๒๑

[illegible]

[illegible]

[illegible]

อนุสรณ์

ในการพระราชทานเพลิงศพ

นายชิต เกตุพล

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

วันพฤหัสบดีที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒

อนุสรณ์

ในการพระราชทานเพลิงศพ นายชิต เกตุพล มม. บช. ณ เมรุวัดโสมนัสวิหาร วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒ คณะเจ้าภาพได้ปรารภถึงสิ่งที่สมควรช่วยแก่ญาติมิตร และท่านที่เคารพนับถือในงานพระราชทานเพลิงศพ.

นายชิต เกตุพล เป็นผู้ดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดจนตลอดชีวิต อนุสรณ์ในงานศพจึงควรหนักไปในทางที่จะชักนำชาวพุทธศาสนิกชนให้เคร่งครัด ตามแนวพระธรรมคำสั่งสอนตามเยี่ยงอย่างท่าน และประจวบกับปรารถนาเผยแพร่หนังสือนวโกวาท ซึ่งเป็นแบบเรียนนักธรรมของภิกษุสามเณร และธรรมศึกษาของคฤหัสถ์ชนทั่วไปให้แพร่หลายในหมู่พุทธศาสนิกชนยิ่งขึ้น จึงถือโอกาสแนะนำคณะเจ้าภาพศพนายชิต เกตุพล ให้ติดต่อโรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย ถนนพระสุเมรุ หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร ขออนุญาตให้เปลี่ยนหน้าปกใหม่ ลงประวัติ คำไว้อาลัย เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ญาติมิตร, คณะเจ้าภาพต่างพอใจ ได้ติดต่อโรงพิมพ์ดำเนินงานต่อไป.

หนังสือนวโกวาท เป็นหนังสือที่รวบรวมหัวข้อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่อ่านเข้าใจง่าย จึงควรที่พุทธศาสนิกชนจะได้มีไว้เป็นคู่มือประจำตัว สักคนละ ๑ เล่ม และควรเก็บไว้ในที่สูง โดยเฉพาะบนหัวนอน พอถึงเวลาจะนอน เคยสวดมนต์ไหว้พระอย่างไร ก็ปฏิบัติไปตามเคย เสร็จแล้วก่อนนอน จงหยิบหนังสือนวโกวาทมาพลิกอ่าน เรียกว่าอ่านมนต์ อ่านจากท้ายเล่มเข้าหาต้นเล่ม เพราะมีคำสั่งสอนเฉพาะชาวบ้านอยู่ตอนท้ายเล่ม อ่านมนต์ไปจนรู้สึกง่วง ก็อย่าฝืน ปิดหนังสือเก็บดับไฟนอน ก่อนหลับจงนึกว่า พระพุทธเจ้าได้ตามมาสอน

เจริญถึงที่นอน จะได้ช่วยให้นึกถึงข้อความที่อ่านมาแต่
มา เมื่อตรงกับที่เคยปฏิบัติมาแล้ว จะได้ตั้งใจทำให้ปฏิบัติ
ยิ่งๆ ขึ้น หรือตรงกับข้อห้าม จะได้ตัดเลิกความละอายใจงดเว้น
ละเลิกเสียทัน อาการเหล่านี้จะทำให้หลับสบาย คล้ายกับตาย
ทำก่อนนอน อ่านหนังสือได้วันละเล็กละน้อย ทวนเข้าหาต้นเล่ม
เช่นนี้ จบแล้วก็กลับตั้งต้นไปใหม่ เมื่อจำใส่ใจได้หมดแล้ว ไป
ไหนมาไหน ย่อมชื่อว่ามีพระธรรมประจำใจ จะคอยห้าม คอยเตือน
ไม่ต้องเชิญพระเครื่องรางให้หนักคอ หนักตัวเปล่าๆ.

นายชิต เกตุผล มีอัธยาศัยแน่นแฟ้นอยู่ในธรรม จึงเป็น
ที่น่าเคารพนับถือของทั่วไป สมเป็นสามีที่ดี พ่อที่ดี ปู่ตาที่ดี มิตร
ที่ดี ญาติที่ดี โดยเฉพาะในการอุตสาหะพยายาม ปรับปรุงตนเองให้
สามารถเข้าสังคม ทันสมัย ตั้งตนเป็นหลักฐานด้วยหลักการที่มั่นคงจริงๆ
มีนิสัยละเอียดละออ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด แน่นอน ซึ่งในฐานะ
ของสกุลพุทธศาสนิกชน อันประพฤติตนเคร่งครัด เหมือนแสดงตน
ให้เป็นตัวอย่างแก่ญาติชนลูกหลานว่า ที่ชีวิตของท่านเจริญสุข มั่งมี
บริบูรณ์ด้วยทรัพย์สินพอควรแก่อัตภาพตลอดมาจนถึงบัดนี้ ก็เพราะ
พระธรรมที่ท่านปฏิบัติตามคุ้มครองรักษานั่นเอง ควรเป็นที่เข้า
ใจของอนุชน บุตรธิดาในตระกูลว่า ท่านต้องถึงสุคติสวรรค์ในสัม-
ปรายภพอย่างแน่นอน.

ขออนุโมทนาในกตัญญูกตเวทีของญาติชนทั้งหลาย มีบุตรธิดา
เป็นต้น ที่ได้ทำเพิ่มกุศลบุพพเปตพลีมาตามลำดับกาล ตั้งแต่
ถึงเวลาพระราชทานเพลิง จงประมวลเป็นมหากุศล ดลบันดาล
ความสุขสำเร็จ ศุภสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล มนุษยผลสมบัติแก่
นายชิต เกตุผล ตามควรแก่อัธยาศัยในสัมปรายภพ สมเจตนา
ปรารถนาทุกประการ เทอญ.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ

วัดราชบพิธ สถิตมหาสีมาราม
วันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๒๒

คนดีที่ไม่ลืมธรรม

นายชิต เกตุผล ป.ม. ป.ช. ข้าพเจ้าสนิทสนมเหมือนญาติ เรียกขานท่านว่าลุงชิต เพราะมีความนับถือในคุณธรรมของท่าน

คุณลุงชิต เกตุผล เป็นคนดีที่ไม่ลืมธรรม ซึ่งหมายความว่า คนดีที่ลืมธรรมก็มี คุณลุงชิตไม่ลืมธรรม รับราชการก็ใช้ธรรมนำทาง คบหาสมาคมกับญาติมิตรสหายก็ใช้ธรรมเป็นสื่อ ครองเรือนก็ใช้ธรรมเป็นธง สั่งสอนอบรมลูกให้อยู่ในธรรม เข้าวัดก็เข้าไปหาธรรม ไม่ได้เข้าไปขอมนต์ยนต์ หรือขอเครื่องรางของขลัง

เป็นอุบาสกประจำวัดไทร พระเณรก็เกรงใจ ระมัดระวังตัวไม่ให้ท่านติได้ ในพระพุทธศาสนาสรรเสริญผู้ไม่ลืมธรรม ดังคำบาลีแปลโดยความว่า " ผู้มีธรรมเป็นที่มายินดี ยินดีในธรรม ค้นคิดพิจารณาธรรม ระลึกถึงธรรมอยู่เสมอ ย่อมไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม "

ขอให้ดวงวิญญาณของคุณลุงชิต เกตุผล จงประสบความเกษมสำราญ ในสุคติสัมปรายภพ ตลอดกาลนาน.

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์

วัดราชผาติการาม กทม.

๒๔ ม.ค. ๒๒

นายชิต เกตุพล บ. ช. บ. ม.

ชาตะ ๒๖ มกราคม ๒๔๓๐ มตะ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๑

นายชิต เกตุพล

ในเครื่องแบบเสือป่านายหมู่ใหญ่

ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๔๖๒

บุตรและบุตรี

เรือนแฝดฝากระดานไม้สัก ยาว ๔ วา ๒ ศอก ๓ ห้อง กับเรือนเพี้ยมไม้สัก ซึ่งเป็นเรือนหอของนายชิต นางทองรักษ์ เกตุพล ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ ท่านทั้งสองได้อนุญาตให้รื้อมาปรุงเป็นหอนอน และเรือนห้องสมุดของโรงเรียนสมฤทัย ในถนนสุทธิสารวินิจฉัย สั่งสอน อบรมกุลบุตรกุลธิดา มาจนถึงปัจจุบัน

ประวัติโดยย่อ

ของ

นายชิต เกตุพล บ.ช., บ.ม.

บิดา นายนุ่ม เกตุพล

มารดา นางสมบุญ เกตุพล

เกิด วันพฤหัสบดี เดือน ๓ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีกุน ตรงกับวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๐ ที่แพหน้าเกาะลอย (ตรงข้ามวังจันทรเกษม) ตำบลหัวรอ อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพี่น้องร่วมบิดา มารดาเดียวกัน ๙ คน คือ

๑. นางสาวเชย เกตุพล (ถึงแก่กรรม)
๒. นายชื่น เกตุพล (ถึงแก่กรรม)
๓. นายชุ่ม เกตุพล
๔. นายชิต เกตุพล
๕. เด็กชายแดง เกตุพล (ถึงแก่กรรม)
๖. นางเพี้ยม ภักดิ์ศรีวงศ์
๗. นางสาวผิน เกตุพล
๘. เด็กหญิงละออง เกตุพล (ถึงแก่กรรม)
๙. เด็กหญิง ยังไม่มีชื่อ (ถึงแก่กรรม)

การอุปสมบท เมื่ออายุ ๑๘ ปี ได้อุปสมบทเป็นสามเณรเนื่องในงานฌาปนกิจศพบิดา จำพรรษาอยู่ ณ วัดเสนาสนาราม ตำบลหัวรอ อำเภอกรุงเก่า จนถึงอายุครบ ๒๐ ปี จึงอุปสมบทเป็นภิกษุสงฆ์ จำพรรษาอยู่วัดเดิม และเล่าเรียนศึกษาอยู่ที่วัดนั้น

การรับราชการ พ.ศ. ๒๔๕๒ เข้าเป็นเสมียนฝึกหัดในแผนกสรรพากร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๔๕๔ สอบได้บรรจุเป็นเสมียนสามัญชั้น ๔

พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้เลื่อนเป็นเสมียนชั้น ๓

พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้เลื่อนเป็นเสมียนชั้น ๒

พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้เลื่อนเป็นสมุห์บัญชีผู้ชั้น ๔ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๔๖๓ ย้ายมาเป็นสมุห์บัญชีผู้ชั้น ๓ อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้เลื่อนเป็นสมุห์บัญชีผู้ชั้น ๒ อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้เลื่อนเป็นผู้ตรวจภาษีอากรชั้น ๒ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้เลื่อนเป็นผู้ตรวจภาษีอากรชั้น ๑ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้เลื่อนเป็นผู้ช่วยสรรพากรจังหวัด สิงห์บุรี จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๕ ออกรับราชการบำนาญ ฐานรับราชการนาน

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

พ.ศ. ๒๔๘๐ ได้รับพระราชทานเหรียญจักรพรรดิมาลา และตราเบญจมาภรณ์มงกุฎไทย

พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้รับพระราชทานตราเบญจมาภรณ์ช้างเผือก

กิจการเสือป่า

พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นสมาชิกเสือป่ากองเกิน

พ.ศ. ๒๔๕๖ เป็นสมาชิกสำรอง

พ.ศ. ๒๔๕๗ เป็นเสือป่าว่าที่นายหมู่ตรี และได้เลื่อนเป็นนายหมู่ตรีในปีเดียวกัน

พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็นเสือป่านายหมู่โท

พ.ศ. ๒๔๖๑ เป็นเสือป่านายหมู่เอก

พ.ศ. ๒๔๖๒ เป็นเสือป่านายหมู่ใหญ่

การสมรส

พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้ทำการสมรสกับ นางสาวทองรักษ์ เมษะมาน มีบุตรชายหญิงรวม ๖ คน คือ

๑. นางวลี (ชม้อย) ชินวงศ์ สมรสกับนายเนื่อง ชินวงศ์ มีบุตรชายหญิง ๓ คน คือ

นางสาวสิระพร ชินวงศ์
นายปรีชา ชินวงศ์
นายวัลลภ ชินวงศ์

๒. นางสมจิตต์ วีระโสภณ สมรสกับพันเอก ทองหล่อ วีระ-โสภณ มีบุตรชายหญิง ๓ คน คือ

นายไกรสร วีระโสภณ
นางสมรรัตน์ วัฒนธรรม
นางสาวฉัตรรวี วีระโสภณ

๓. นายประพันธ์ เกตุพล สมรสกับนางสมบัติ (บุญเพียร) เกตุพล มีบุตรชายหญิง ๓ คน คือ

นายไพบูล เกตุพล
นางสาวสุนทรี เกตุพล
เด็กชายพีรวัฒน์ เกตุพล

๔. นางสาวบุญศรี เกตุพล

๕. นาวาอากาศโท นวรัตน์ เกตุพล สมรสกับนางยุพิน (จินตนา) เกตุพล มีบุตรชายหญิง ๒ คน คือ

เด็กชายศิริเดช เกตุพล
เด็กหญิงนฤมล เกตุพล

๖. นายชวลิต เกตุพล สมรสกับนางเพ็ญศรี (วรศิริ) เกตุพล มีบุตรชายหญิง ๓ คน คือ

เด็กชายณัฐชัย เกตุพล

เด็กหญิงศิริรัตน์ เกตุพล

เด็กชายณัฐพงศ์ เกตุพล

ถึงแก่กรรม วันพฤหัสบดีที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ เวลา ๒๐.๔๕ นาฬิกา ด้วยโรคลมปัจจุบัน รวมอายุได้ ๙๑ ปี ๓ เดือน ๑๖ วัน.

กราบเท้าพ่อ

วันพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๑ ตรงกับวันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะเมีย เวลา ๒ ทุ่ม ๔๕ นาที ลูก ๆ ต้องสูญเสียพ่อไปอย่างปัจจุบันทันด่วน เพราะพ่อเป็นลมหมดสติไปชั่ว ๕–๖ นาที ก็สิ้นชีวิต ในอ้อมแขนของลูกหลานและบริวารพร้อมพรั่ง วันที่พ่อจะถึงแก่กรรม ท้องฟ้ามีดครึ้มมาตั้งแต่เช้า และขณะที่พ่อสิ้นใจ ปังเกิดเสียงฟ้าสนั่นดุจสายอสุนีบาตตก โดยไม่มีสายฝน ช่างเป็นปรากฏการณ์ที่น่าประหลาดอะไรเช่นนี้

พ่อเป็นที่รักและเคารพของลูก ๆ หลาน ๆ พ่อประกอบแต่กรรมดีมาตลอดอายุขัย ในวัยเด็กพ่อเปี่ยมไปด้วยกตัญญูกตเวทิตาต่อบิดามารดา ประพฤติตนอยู่ในโอวาท ทำมาหาเลี้ยงท่านเท่าที่สามารถปฏิบัติและรักษาพยาบาลในยามป่วยไข้ จวบจนบิดามารดาวายชนม์ก็อาบน้ำ แต่งศพด้วยตนเอง ไม่ให้ผู้อื่นแตะต้อง เมื่อคุณปู่ถึงแก่กรรมได้อุปสมบทเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ หลังจากลาสิกขาก็ยึดมั่นในพระธรรม งดเว้นการเบียดเบียนทุกชนิด นับแต่ลูกจำความได้ อาหารของครอบครัวเราไม่เคยปรุงจากสัตว์ที่ยังมีชีวิตอยู่เลย บางโอกาสมีคนนำ กุ้ง ปลา ปู เป็น ๆ มาให้ พ่อก็แอบปล่อยลงน้ำไปหมด ในวัยคู่ของพ่อ ลูก ๆ ยกให้พ่อเป็นหัวหน้าครอบครัวตัวอย่าง เพราะพ่อเป็นสามีที่ดีของแม่ ทำหน้าที่ครบบริบูรณ์ตามพุทธโอวาท เป็นพ่อ

ที่ประเสริฐของลูก พ่อให้ความรัก เมตตาแก่ลูกทุกคนไม่ว่าชายหญิง พร้อมที่จะให้อภัยถ้าลูกปฏิบัติตนผิดพลาดไปบ้าง เป็นนิจสินที่พ่อล้วงหน้าที่ของแม่ไปทำให้ลูก พวกเราพูดกันอยู่เสมอว่า แม่มีบุญที่ได้สามีอย่างพ่อ ซึ่งแม่ก็รู้อยู่แก่ใจดีจนถึงกับออกปากขอตายก่อนพ่อ และแม่ก็ได้ตายไปก่อนสมความปรารถนา พวกเราก็พลอยมีบุญที่เกิดมาในครอบครัวของพ่อและแม่

พ่อมีอาชีพในการรับราชการอย่างเดียว และพ่อก็รับราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เที่ยงธรรม จนได้รับสมญาจากพ่อค้าประชาชนผู้เกี่ยวข้องว่า "เหลาซิต" ซึ่งหมายความว่า คนตรง หรือคนที่เชื่อถือได้ ว่างจากราชการพ่อใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ด้วยความรู้ทางช่างซึ่งเป็นความถนัดในตัวของพ่อไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนจากที่ใด อาศัยความละเอียดลออช่างสังเกตพินิจพิจารณาประกอบกับไหวพริบ พ่อจึงเป็นสารพัดช่าง ทั้งช่างไม้ ช่างทอง ช่างยนต์ ช่างกล ฯลฯ ประดิษฐ์ได้ทุกอย่าง แม้ของเล่นของพ่อ เช่น ว่าวจุฬาตัวใหญ่ ว่าวปั๊กเป้า ตัวหมากรุก พ่อก็ทำเองและทำได้สวยงามมาก สำหรับว่าว พ่อถือเป็นการกีฬาประจำปี ส่วนหมากรุกเป็นกีฬาประจำวัน งานของผู้หญิง เช่นการร้อยกรองดอกไม้สด ดอกไม้แห้ง พ่อก็ทำได้ดีลูกสาวของพ่อสู้ไม่ได้ เครื่องประดับบ้าน ตู้ โต๊ะ เก้าอี้ และของใช้อื่น ๆ พ่อสร้างขึ้นเอง บางชิ้นลูก ๆ ทำชำรุด พ่อจะเป็นผู้แก้ไขซ่อมแซม ให้ได้ใช้ต่อไป ด้วยเหตุนี้ครอบครัวเราจึงมีค่าใช้จ่ายน้อยรายได้ของพ่อแต่ผู้เดียวสามารถทำให้พวกเรามีความเป็นอยู่อย่างสุข

สบายทั่วหน้า ตลอดจนได้รับการศึกษาเต็มตามความสามารถทุกคน ลูกคนใดจะมีครอบครัวยังมอบทรัพย์สินเงินทองไว้เป็นทุนรอนในการสร้างหลักฐานต่อไปด้วย

เมื่อออกรับราชการบำนาญแล้ว พ่อมีเวลาว่างมากขึ้น ด้วยความขยันพ่อไม่ยอมอยู่เฉย ประกอบกับพ่อเป็นคนรักต้นไม้ เลยกลายเป็นคนสวนประจำบ้าน ไม้ดอก ไม้ผล ทุกต้นในบ้านเติบโตงอกงามด้วยน้ำมือพ่อทั้งสิ้น โดยเฉพาะไม้ผลให้ผลดกผลงาม พ่อมีความสุขที่เห็นลูกหลานเก็บดอกไปบูชาพระ และเก็บผลไปแจกจ่ายกันรับประทานจากต้นไม้ที่พ่อปลูกไว้

ระหว่างที่แม่ยังมีชีวิตอยู่ ในวันธรรมสวนะสองคนพ่อและแม่พากันไปถือศีลฟังธรรมที่วัดมิได้ขาด เมื่อสิ้นแม่แล้ว พ่อไม่ค่อยไปวัดเพราะหูพ่อไม่ค่อยดี ฟังธรรมไม่ชัดไม่มีแม่ช่วยเป็นล่าม คงสวดมนต์ภาวนาทำวัตรเช้าเย็นอยู่ที่บ้านทุกวัน น้ำมนต์ ของพ่อศักดิ์สิทธิ์นักลูกหลานต้องประสงค์สิ่งใด มาขอให้พ่อช่วยประพรมให้ก็ได้รับความสำเร็จสมปรารถนาทุกคน นอกจากกิจวัตรประจำคือการใส่บาตรทุกเช้าการบุญการกุศลที่ใดเมื่อใดถ้าทราบพ่อต้องร่วมด้วย โดยเฉพาะกับญาติมิตร ถ้าพ่อไม่เจ็บป่วยหรือติดธุระอื่น ต้องขอไปร่วมด้วยตนเองทุกครั้ง

เพราะพ่อเป็นคนขยัน ออกกำลังกายทุกเช้าเย็น ด้วยการรดน้ำพรวนดินบ้าง บริหารร่างกายเองบ้าง ซ่อมเครื่องใช้ไม้สอยบ้าง กีฬาของโปรดในบั้นปลายชีวิตก็คือการเล่นหมากรุกกับลูกชาย เสาร์-อาทิตย์

ใดลูกชายไม่มาเล่นหมากรุกด้วยก็จะบ่นถึง บางครั้งถึงกับโทรศัพท์ตาม เพราะพ่อรู้จักรับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ ละเว้นเครื่องดองของเมาทุกชนิด และเพราะพ่อมั่นในศีลธรรม พ่อมีแต่ความเมตตากรุณา จิตใจสะอาด ปราศจากราคะใด ๆ สุขภาพทางกายและทางจิตของพ่อจึงสมบูรณ์ ร่างกายแข็งแรง อายุ ๙๑ ปี ยังเดินเหินได้คล่องแคล่ว ผิวพรรณสดใส สายตาดีอ่านหนังสือพิมพ์ด้วยตาเปล่าวันละ ๑ หรือ ๒ ฉบับ ดูโทรทัศน์ทุกวัน รายการที่ต้องใจที่สุดก็คือ มวย วันใดมีรายการมวย พ่อจะรับประทานอาหารเย็นเร็วขึ้นหน่อย เพื่อจะได้นั่งดูมวย โดยไม่มีใครมาขัดจังหวะไปเรียกให้รับประทานข้าว รายการรองลงไปก็คือข่าวซึ่งสนใจทั้งทางโทรทัศน์และวิทยุ พ่อจึงมีความรู้รอบตัวอย่างดี กลายเป็นสถานีรวมข่าวประจำวันของลูก ๆ ซึ่งบางคนไม่ค่อยมีเวลาติดตามเหตุการณ์ต่าง ๆ พูดถึงความจำแล้วต้องยกให้พ่อเป็นยอด จำเรื่องราวตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เป็นหนุ่ม เป็นพ่อ เป็นตา เป็นปู่ จนเป็นทวด ได้โดยถูกต้องแม่นยำ ชอบเล่าประวัติเก่า ๆ ในชีวิตราชการบ้าง ส่วนตัวบ้าง ล้วนแต่ดีงาม บางครั้งแทรกเกล็ดขำ ๆ ให้ลูกหลานฟังเป็นที่สนุกสนานและเป็นแบบอย่างไปในตัวด้วย

พ่อตายตรงกับวันเกิด คือวันพฤหัสบดี และตายในวันพืชมงคลซึ่งมีความหมายตรงกับนิสัยของพ่อที่ชอบต้นไม้ พ่อตายโดยไม่ต้องทรมานสมดังมโนปณิธานที่พ่อได้ตั้งไว้ในบั้นปลายแห่งชีวิต ทั้งนี้ก็หมายถึงชีวิตของพ่อเป็นไปตามกรรม พ่อประกอบแต่กรรมดี ชีวิตของพ่อจึงดำเนินมาด้วยดี ทุกอย่างประสบความสำเร็จ แม้การตายก็

ตายได้อย่างที่ปรารถนา และตายในวันตัวตรงตามโบราณกล่าวว่าหมดอายุ วันพระราชทานเพลิงก็ยังตรงกับวันพฤหัสบดีเสียอีก เป็นอันว่าชีวิตพ่อวนเวียนอยู่กับวันพฤหัสบดี วันครู พ่อจึงเป็นทั้งผู้แนะ ผู้สอน ผู้อบรม แก่ลูก ๆ และญาติมิตรมาโดยตลอด

ขอกุศลผลบุญ คุณความดีทั้งหลายที่พ่อได้สร้างสมมาตลอดอายุขัย จงเป็นพลวปัจจัยส่งสนองให้วิญญาณอันบริสุทธิ์สะอาดของพ่อไปสิงสถิตอยู่ ณ แดนสุขสงบในสัมปรายภพนั้นเถิด ลูกหลานที่อยู่หลังจะพยายามประพฤติปฏิบัติตามเยี่ยงอย่างแม้สักครึ่งหนึ่งของพ่อก็เป็นบุญเป็นกุศลของแต่ละคนอย่างเยี่ยมยอดแล้ว.

ลูก

ระลึกถึงคุณตา-คุณปู่

พวกเราหลานคุณตาหลานคุณปู่ ได้มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับท่านมากน้อยต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับเวลาและโอกาสที่แต่ละคนจะได้รับ ทั้งนี้เพราะหลาน ๆ ของท่านมีวัยที่แตกต่างกันตั้งแต่อายุประมาณ ๑๐ ถึง ๔๐ บี่ จริยวัตรในการดำรงชีวิตของท่าน ที่พวกเราได้ประสบมาด้วยตนเองเบ็นส่วนใหญ่ นับว่าเบ็นตัวอย่างที่ดีที่พวกเราสมควรจะปฏิบัติตามเบ็นอย่างยิ่ง

ท่านปฏิบัติตนเบ็นพุทธศาสนิกชนที่ดีอย่างสม่ำเสมอ ดังจะเห็นได้จากในระหว่างที่ท่านอยู่อยุธยา ท่านและคุณยาย (คุณย่า) จะต้องไปวัดด้วยกัน เพื่อพังธรรมและรับอุโบสถศีลทุกวันพระ และเข้าร่วมศาสนกิจในวันสำคัญทางศาสนาทุกครั้งมิได้ขาด เช่นวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษาเบ็นต้น เนื่องจากท่านได้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจริงจังและสม่ำเสมอ ท่านจึงได้รับเลือกเบ็นตัวแทนหรือเบ็นหัวหน้าอุบาสกอุบาสิกาในการปฏิบัติศาสนกิจของวัด สำหรับวัดเสนาสนาราม ท่านยังทำหน้าที่เบ็นประธานมูลนิธิของวัด เก็บดอกผลเบ็นค่าภัตตาหารพระภิกษุสามเณรอีกด้วย การปฏิบัติศาสนกิจประจำวันของท่านคือ การใส่บาตรในตอนเช้า และสวดมนต์ในตอนเย็นทุกวันมิได้ขาด ท่านปลูกฝังคุณสมบัติเหล่านี้ให้กับพวกเรามาตั้งแต่เยาว์วัยเท่าที่เวลาและโอกาสจะอำนวยให้ โดยพาพวกเราไปวัดกับท่าน หรือจับพวกเราไปนั่งพนมมือสวดมนต์พร้อม ๆ กับท่านในห้องพระด้วย

ท่านมีความกตัญญูต่อบุพการี และผู้มีพระคุณ ดังจะเห็นได้จากท่านจะต้องทำบุญที่บ้านในวันสงกรานต์ทุกปี โดยนิมนต์พระมาบังสุกุลกระดูกของบุพการีทั้งหลายที่ท่านเก็บไว้บูชา นอกจากนี้ในยามที่ท่านแข็งแรงดี ท่านมักจะเดินทางไปเยี่ยมผู้ใหญ่หรือผู้มีพระคุณตลอดจนเพื่อนฝูง ในช่วงวันสงกรานต์อยู่เสมอ ซึ่งเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของคนไทย ตามคำบอกเล่าจากตัวท่านเอง และจากญาติผู้ใหญ่เล่าว่าคุณพ่อของท่านก่อนจะสิ้นชีวิตได้นอนป่วยเรื้อรังอยู่เป็นเวลาหลายเดือนท่านก็ได้เฝ้าดูแลพยาบาลอย่างใกล้ชิดตลอดเวลาด้วยความรักเคารพและเต็มใจ นับว่าท่านได้ช่วยแบ่งเบาภาระให้กับคุณแม่ของท่านได้เป็นอย่างมาก

ท่านเป็นคนละเอียดรอบคอบช่างสังเกตสนใจเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ เสมอ และชอบทดลองทำและหาวิธีดัดแปลงที่จะทำให้ดีที่สุด จนแทบจะกล่าวได้ว่าท่านเป็นสารพัดช่าง

ท่านเป็นคนซื่อสัตย์ อดทน มานะ พากเพียร รับผิดชอบในหน้าที่การงานเป็นอย่างดี ท่านจะอุทิศเวลาแรงงานและสติปัญญาเพื่อจะทำงานให้มีประสิทธิภาพดี และก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้น ดังจะเห็นได้จากในการรับราชการ ท่านได้เลื่อนตำแหน่งจากข้าราชการชั้นผู้น้อยจนไปเป็นผู้ช่วยสรรพากรจังหวัด

ท่านเป็นคนรักต้นไม้ และชอบปลูกต้นไม้ ซึ่งมีทั้งพืชผักสวนครัว ไม้ดอก และไม้ผล เมื่อถึงคราวออกดอกออกผล ท่านก็มักจะนำไปทำบุญ แจกจ่ายให้ลูกหลาน ญาติ และเพื่อนบ้านใกล้เคียง

สำหรับไม้ดอกนั้นท่านก็นำมาบูชาพระเป็นประจำทุกวัน

ชีวิตในครอบครัวของท่านนับว่าเป็นครอบครัวที่มีความสุข มีความรักใคร่สนิทสนมกัน ท่านเป็นสามีที่ดีของภรรยา เป็นพ่อที่ดีของลูก ๆ เป็นตาเป็นปู่ที่ดีของหลาน ๆ ท่านมีความรักใคร่เมตตาต่อหลานทุกคนอย่างสม่ำเสมอ เมื่อเห็นผู้ใดทำสิ่งใดไม่ถูกไม่ควร ท่านก็จะหาโอกาสสั่งสอนตักเตือนในเวลาที่เหมาะสม ขณะเดียวกันท่านก็ยอมรับฟังความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ท่านยังปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีให้พวกเราได้เห็นอย่างสม่ำเสมออีกด้วย

ในวาระสุดท้ายของชีวิต ท่านได้จากโลกนี้ไปด้วยอาการอันสงบปราศจากความทุกข์ทรมานและทุรนทุราย ซึ่งพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่เชื่อถือกันว่าเป็นเพราะบุญกุศลที่สร้างไว้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ถ้าความเชื่อถือนี้เป็นจริง พวกเราก็หวังต่อไปว่า ด้วยอานุภาพของบุญกุศลที่ท่านได้สร้างสะสมมามากมายอย่างสม่ำเสมอเป็นระยะเวลายาวนานคงจะนำดวงวิญญาณของท่านไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

หลานตาและหลานปู่

รายการสวดพระอภิธรรมและบำเพ็ญกุศลศพ
นายชิต เกตุพล บ.ช., บ.ม.

วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๒๑	ลูก หลาน เหลน และญาติ
วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๒๑	โรงเรียนสมฤทัย
วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๒๑	สมาคมชาวกรุงศรีอยุธยา
วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๒๑	เทศบาลเมืองพระประแดง
วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๒๑	กองการโฆษณา ธนาคารออมสิน
วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๒๑	สำนักงานการออมสิน ภาค ๑
วันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๒๑	คุณสมชาย ทิศาปราโมทย์
วันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๒๑	ลูก หลาน เหลน
วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๑	นางสาวบุญศรี เกตุพล และ น. ท. นวรัตน์ เกตุพล
วันที่ ๓ กันยายน ๒๕๒๑	พันเอกทองหล่อ นางสมจิตต์ วีระโสภณ
วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๒๑	นางวลี ชินวงศ์ และนาย ชวลิต เกตุพล
วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๑	นายประพันธ์ นางสมบัติ เกตุพล
วันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๒๑	นางสาวบุญศรี เกตุพล
วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๑	ลูก หลาน เหลน และญาติ

คำชี้แจง

นวโกวาทเป็นหนังสือสำหรับศึกษาความรู้เบื้องต้นในพระพุทธ-ศาสนา ซึ่งแพร่หลายมากที่สุด ได้ยินว่าเดิมหนังสือนี้เกิดขึ้นเมื่อครั้งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จประทับอยู่ ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม (พ.ศ. ๒๔๔๒–๔) ได้ทรงเลือกแปลธรรมวินัยในพระไตรปิฎกสำหรับทรงสั่งสอนภิกษุสามเณรในวัดนั้น ผู้ศึกษาต้องจดไปท่องบ่นกันก่อน ต่อมาเมื่อเสด็จกลับมาประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหารแล้ว ก็ยังทรงสั่งสอนด้วยวิธีนั้น ภายหลังจึงรับสั่งให้รวบรวมข้อธรรมวินัยนั้น ๆ พิมพ์ขึ้นสำหรับเป็นแบบเรียนธรรมวินัยของมหามกุฏราชวิทยาลัยสืบมา. เพราะนวโกวาทนี้ไม่ได้ทรงแต่งอย่างหนังสืออื่น จึงมีคำแปลชื่อธรรมบางอย่างในหมวดนั้น ๆ ต่างกันด้วยพลความ เหมือนกันด้วยอรรถรส.

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๙/๒๔๔๗ และครั้งที่ ๑๒/๒๔๕๓ ได้ทรงแก้ไขเพิ่มเติม ตามที่ปรากฏในคำนำนั้นแล้ว. ต่อมาเมื่อครั้งที่ ๓๐/๒๔๖๘ และครั้งที่ ๓๗/๒๔๗๗ ก็มีแก้ไขเพิ่มเติมอีก ส่วนการพิมพ์ครั้งที่ ๓๘/๒๔๗๙ นี้ ได้ตั้งใจว่าจะพยายามรักษาแบบของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ ไว้ เพราะฉะนั้น แม้มีคำแปลชื่อธรรมต่างกันบ้างดังกล่าวแล้ว ก็คงไว้อย่างนั้น แต่คำใดที่สันนิษฐานได้ว่าเคลื่อนคลาดจากฉบับเดิมเพราะการพิมพ์เป็นต้น และเพราะประการอื่น จึงได้ปรับคำนั้น ๆ ให้เข้าแนวบาลีอรรถกถาและระเบียบ ไม่มีเพิ่ม

ข้อธรรมอื่นใดขึ้นอีก เพราะได้เตรียมการแต่งธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๑ มีอธิบายดุจธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒ ไว้ส่วนหนึ่งแล้ว ถ้ามีแก้ไขเพิ่มเติม จักทำในที่นั้น.

อนึ่ง เมื่อพิมพ์ครั้งที่ ๓๗/๒๔๗๗ พระราชสุธี (วิจิตร อาภากโร ป. ๙) วัดมหาธาตุ ได้รับมอบจากที่ประชุมคณะกรรมการตรวจชำระแบบเรียนให้ค้นหาที่มาแห่งธรรมนั้น ๆ มาลงไว้แผนก ๑ ส่วนในการพิมพ์ครั้งนี้ กรรมการกองตำราได้ค้นที่มาเพิ่มเติมและลงไว้ในที่สุดแห่งชื่อธรรมนั้น ๆ ด้วยอักษรย่อนามคัมภีร์และเลขหน้าแห่งเดียวบ้างหลายแห่งบ้าง เพื่อเป็นหลักฐานและเป็นประโยชน์ในการสอบสวน ส่วนที่ยังค้นไม่พบ ได้ปล่อยว่างไว้ก่อน.

ถึงอย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าทั้งหลายได้จัดทำด้วยกุศลเจตนา หวังบูชาพระคุณสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ พระองค์นั้น และมุ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่กุลบุตรทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล.

พระมหาทองสืบ จารุวณฺโณ ป. ๔

หัวหน้ากองตำรา

มหามกุฏราชวิทยาลัย

๓ พฤศจิกายน ๒๔๗๙

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๓๐/๒๔๖๘)

เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระนิพนธ์หนังสือวินัยมุขขึ้นแล้ว ไม่ทันมีโอกาสที่จะทรงแก้ไขสำนวนความเรียงในส่วนวินัยบัญญัติ ซึ่งปรากฏความแผกเพี้ยนบางบทบางตอนยากในการหมายใจสังเกตรูปความเมื่อเทียบเคียงของผู้แรกศึกษา ตลอดเวลาจนสิ้นพระชนม์ เห็นสมควรที่จะชำระอนุโลมตามเค้าเงื่อนแห่งวินัยมุข ข้าพเจ้าจึงแก้ไขให้สอดคล้องกันในส่วนเค้าความและคำที่เรียงนั้น ๆ ซึ่งอาศัยคำแปลในวินัยมุขเป็นหลัก.

พระสาสนโสภณ

วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๘

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๑๒/๒๔๕๓)

เมื่อหนังสือนี้ฉบับที่ ๑๑ หมดแล้ว จะได้พิมพ์ฉบับที่ ๑๒ ได้เพิ่มหมวดธรรมที่สมควรจะรู้เข้าอีกหลายหมวด เพราะเห็นว่าหนังสือนี้ได้ใช้แพร่หลาย ไม่เฉพาะแต่ภิกษุใหม่ ควรจะให้ความรู้กว้างขวางออกไป. หมวดธรรมที่เพิ่มคราวนี้ ทุกะหมวด ๒ และหมวดธรรมอันสงเคราะห์เข้าในโพธิปักขิยธรรมเป็นพื้น. เมื่อเพิ่มขึ้นดังนี้ ข้อศึกษาของภิกษุใหม่ก็มากขึ้น ภิกษุผู้มีสติปัญญาพอประมาณหรือค่อนข้างทราม จะเรียนไม่จบก็อาจเป็นได้. เมื่อเป็นเช่นนี้ อุปัชฌายะอาจารย์ผู้ฝึกหัด จะงดธรรมบางหมวดที่ไม่ใช้สำหรับภิกษุใหม่ หรือที่มีซ้ำกับหมวดธรรมอื่นบ้างแล้ว ไม่ใช้สอนก็ควร. นอกจากนี้ คราวนี้ยังได้แก้สำนวนในหนังสือนี้ด้วย.

กรมหลวงวชิรญาณวโรรส

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๙ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๙

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

พระองค์ผู้ทรงประสิทธิ์ประสาทความเจริญแห่งวิชาการทางพระพุทธศาสนา

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๙/๒๔๔๗)

แต่เดิม ในหนังสือนี้ ไม่ค่อยใช้ศัพท์บาลี แต่งขึ้นสำหรับเหมาะแก่ผู้เริ่มศึกษาในยุคนี้ ใช้บ้างแต่ในที่จะย่นความกำหนดหรือความจำเข้าได้ดีกว่าใช้คำไทย ภายหลังหนังสือนี้แพร่หลายไปในหมู่ญาติโยมของผู้บวชใหม่ ผู้ได้สดับมากต่างก็พอใจในความคิดแต่งหนังสือนี้ แต่เห็นกันโดยมากว่า ถ้าใช้ศัพท์บาลีเข้าด้วยจะดีขึ้นอีกมาก เหตุว่า คนชั้นผู้ใหญ่เคยศึกษาในศัพท์บาลี เมื่อไม่พบศัพท์บาลีก็ชักให้งง. มักต้องนึกเทียบศัพท์บาลีก่อนจึงจะเข้าใจได้ตลอดดีว่า ธรรมหมวดนั้น ๆ เล็งเอาพระบาลีหมวดนั้น ๆ ถึงการกำหนดหรือการจำเล่า ท่านก็เห็นว่าศัพท์บาลีง่ายกว่า ยกขึ้นพูดก็สะดวกกว่า. หวังจะให้หนังสือนี้เป็นไปตามประสงค์ของคนชั้นผู้ใหญ่ด้วย จึงได้เติมศัพท์บาลีเข้าด้วยในหมวดธรรมที่มีคำบาลีสำหรับใช้เฉพาะศัพท์ เว้นไว้แต่หมวดธรรมที่จะต้องใช้คำผสมเป็นประโยค เช่นในอภิณหปัจจเวกขณะข้อต้นว่า ชราธมฺโมมฺหิ ชรํ อนตีโต ซึ่งแปลว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ในหมวดธรรมเช่นนี้ ยังคงใช้คำไทยล้วนตามเดิม จะใช้ประโยคบาลีเข้าด้วย ก็จะกลายเป็นหนังสือสวดมนต์แปลไป ผิดกับความประสงค์เดิม จะพาให้ผู้บวชใหม่ท้อถอยในการศึกษาพระธรรมวินัย ถึงศัพท์บาลีที่ใช้นั้น ก็เรียงไว้ต่างวิธีกัน เรียงไว้ข้างต้นก็มี

ข้างท้ายก็ดี ที่เรียงไว้ข้างต้นนั้น ผู้เริ่มศึกษาไม่ถนัด กำหนดหรือจำศัพท์บาลีจะงดเสีย กำหนดหรือจำแต่ความไทยก็ได้ ถ้ากำหนดหรือจำได้ด้วย ก็เป็นอันได้ความรู้กว้างขวางออกไป จะอ่านหนังสือธรรมหรือฟังเทศนา ก็จะกำหนดได้ง่ายขึ้น ที่เรียงไว้ข้างท้ายนั้น เป็นศัพท์พิเศษใช้เฉพาะข้อความนั้น สมควรที่จะรู้ไว้. ถึงท่านผู้เป็นอุปัชฌายะหรืออาจารย์ ผู้จะฝึกภิกษุสามเณรบวชในสำนักของตน ก็ควรรู้จักผ่อนปรนฝึกฝนตามสมควรแก่อุปนิสัยของเธอทั้งหลาย ถือเอาความรู้ความเข้าใจพระธรรมวินัยเป็นประมาณ. เมื่อเป็นคราวที่ควรจะแก้ไขหนังสือฉบับนี้ใหม่ จึงได้เพิ่มหมวดธรรมที่สมควร อันยังไม่มีในนี้เข้าอีกบ้าง ทั้งเรียบเรียงใหม่ในพวกหนึ่ง ๆ ให้ลุ่มลึกไปโดยลำดับ จับแต่ง่ายไปหายาก เพื่อให้ง่ายแก่ผู้ยังจะต้องใช้ความจำเบื้องหน้า. ฉบับใหม่นี้ได้แก้ไขเพิ่มเติมเพียงเท่านี้.

กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๓๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๓

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๕/๒๔๔๒)

หนังสือเล่มนี้ เรียงย่อเกินประมาณดังนี้ สำหรับภิกษุสามเณรบวชใหม่, เพราะผู้บวชใหม่ย่อมบวชเพียงพรรษาเดียว คือสี่เดือนเป็นพื้น; อุปัชฌายะอาจารย์ผู้หวังความรู้แก่สัทธิวิหาริกและอันเตวาสิกต้องหาอุบายสั่งสอนให้เขาได้ความรู้มากที่สุดตามแต่จะเป็นได้, ถ้าใช้แบบสอนที่พิสดาร เรียนรู้ยังไม่ถึงไหนก็ถึงเวลาสึก จึงต้องใช้แบบย่อให้รู้ข้อความที่ควรจะศึกษา นี้เป็นเหตุเริ่มเรียงหนังสือเล่มนี้ขึ้น หนังสือนี้ถึงเป็นแบบย่อ ถ้าเข้าใจวิธีสอน ก็ทำให้ภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่เข้าใจกว้างขวางได้เหมือนกัน ข้าพเจ้าได้ใช้ฝึกศิษย์ด้วยวิธีดังจะกล่าวต่อไปนี้.

ให้ผู้ศึกษากำหนดจำหัวข้อในหนังสือเล่มนี้ให้ได้ตลอด เอาแต่ใจความ ไม่ต้องจำถึงพยัญชนะ, แต่คนอ่านแล้วถอดใจความจำไว้ในใจไม่ได้ ยังต้องท่องเหมือนท่องสวดมนต์; กำหนดระยะให้ ๓ เดือน (ยกเดือนต้นไว้สำหรับบุรพกิจอย่างอื่น), เดือนที่ ๒ วินัยบัญญัติ เดือนที่ ๓ ธรรมวิภาค, เดือนท้ายเมื่อจวนสึก คิหิปฏิบัติ. ผู้ประกอบด้วยสติปัญญาอุตสาหะกล้าก็ได้เร็วกว่ากำหนด, ปานกลางก็พอทันกำหนด, ทรามก็ไม่ทันกำหนด. ในระหว่างที่ศึกษาอยู่นั้น ในชั้นต้น เมื่อถึงกถาอะไรได้สอบถามให้เล่าหัวข้อเหล่านั้นให้ฟังจนเห็นว่าขึ้นใจแล้ว. ส่วนวินัยให้ผูกเป็นปัญหาให้ตัดสิน, ปัญหานั้นให้ตัดสินได้ด้วยเทียบตามแบบ

เช่น "ภิกษุพยาบาลคนไข้ วางยาผิด คนไข้ตาย, จะต้องปาราชิกหรือไม่ ?" ผู้ตอบต้องใคร่ครวญดูเจตนาของผู้วางยาว่า เหมือนกับเจตนาของผู้ที่กล่าวไว้ในแบบหรือไม่ ? เท่านี้ก็ตัดสินได้. ถึงธรรมวิภาคและคิหิปฏิบัติก็มีปัญหาถามเหมือนกัน เช่น "อย่างไร ความคบสัตบุรุษเป็นต้น จึงเป็นเครื่องเจริญของมนุษย์ ?" ในที่นี้ผู้ตอบต้องอธิบายตามความเห็นของตนให้สมแก่รูปปัญหา. อีกข้อหนึ่ง "ทรัพย์ที่จับจ่ายด้วยประการไร จึงได้ชื่อว่าเป็นประโยชน์ ?" ในที่นี้ต้องเอากระทู้ความในหมวดที่ว่าด้วยประโยชน์เกิดแต่การถือเอาโภคทรัพย์ มาอธิบายแก้ให้สมรูปปัญหา. เมื่อถึงกำหนด ได้มีการสอบความรู้ใน ๓ อย่างนั้น เพื่อเป็นอุบายให้เอาใจใส่ดีขึ้น.

ยังมีวิธีที่ช่วยทำให้ผู้บวชใหม่ได้ความรู้กว้างขวางออกไปกว่านี้อีก. ส่วนวินัย ถามปัญหาให้เทียบตามแบบไม่ได้, เช่น "ภิกษุตีเด็ก ต้องอาบัติอะไร ?" ในแบบมีแต่ว่าตีภิกษุต้องปาจิตตีย์. เช่นนี้ทำให้ค้นคว้าในสิกขาเล่มใหญ่[๑] พอพบแล้วก็จำได้ทันที. ส่วนธรรมวิภาคนั้นได้แจกกระทู้พุทธภาษิต[๒] เช่น "คนล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร, ได้ชื่อเสียงเพราะความสัตย์" วันละข้อ. แจกให้อย่างเดียวกันหมด ให้ไปแต่งแก้แล้วนำมาอ่านในที่ประชุมในกำหนด; ผู้แต่งต้องตริตรองด้วยน้ำใจให้เห็นเองก่อนว่า "ความเพียรเป็นเหตุ, ความล่วงทุกข์เป็นผล ความสัตย์เป็นเหตุ, ชื่อเสียงเป็นผล;" จึงจะเรียงความแต่งมาอ่าน

---

๑. มหาขันธก์, บุพพสิกขาวรรณนา, วินัยมุข. ๒. วิธีสอนแบบนี้ ภายหลังได้ทรงรวบรวมขึ้นเป็นหนังสือพุทธศาสนสุภาษิต.

ได้ ในเวลาที่อ่าน ต่างคนก็ต่างมุ่งพึ่งของกันและกัน. เมื่อใครอธิบายดี ก็จำไว้, และที่สุดได้รับวินิจฉัย ว่าถูกหรือผิด. ข้อนี้เป็นเหตุให้ค้นคว้าข้อความในหนังสือธรรมมาอธิบาย ได้ความรู้กว้างขวางและตริตรองเห็นความดี เห็นความชั่วด้วยน้ำใจเอง.

หนังสือเล่มนี้ แต่งขึ้นสำหรับสอนภิกษุสามเณรบวชใหม่ให้พอควรแก่เวลาจะศึกษาได้ จึงตั้งชื่อว่า นวโกวาท และมีข้อความแต่งโดยย่อ ๆ เพียงเท่านี้.

กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๒๑ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๘

บัญชีเรื่อง

วินัยบัญญัติ

ธรรมวิภาค

ทุกะ หมวด ๒

ติกะ หมวด ๓

จตุกกะ หมวด ๔

ปัญจกะ หมวด ๕

อัฏฐกะ หมวด ๘

นวกะ หมวด ๙

ทสกะ หมวด ๑๐

ปกิณณกะ หมวดเบ็ดเตล็ด

คิหิปฏิบัติ

จตุกกะ

อักษรย่อบอกนามคัมภีร์

องฺ. อฏฺจก.	องฺคุตฺตรนิกาย	อฏฺจกนิปาต
องฺ. จตุกฺก.	,,	จตุกฺกนิปาต
องฺ. ฉกฺก.	,,	ฉกฺกนิปาต
องฺ. ติก.	,,	ติกนิปาต
องฺ. ทสก.	,,	ทสกนิปาต
องฺ. ทุก.	,,	ทุกนิปาต
องฺ. ปญฺจก.	,,	ปญฺจกนิปาต
องฺ. สตฺตก.	,,	สตฺตกนิปาต
ขุ. อิติ.	ขุทฺทกนิกาย	อิติวุตฺตก
ขุ. ขุ.	,,	ขุทฺทกปาจ
ที. ปาฏิ.	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวคฺค
ที. มหา.	,,	มหาวคฺค
ม. อุป.	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสก
ม. ม.	,,	มูลปณฺณาสก
อภิ. วิภงฺค.	อภิธมฺมปิฏก	วิภงฺค
วิ. ฉอนุสฺสติ. ปจม.	วิสุทฺธิมคฺค	ฉอนุสฺสตินิทฺเทส ปจมภาค
วิ. สีล. ปจม.	,,	สีลนิทฺเทส ปจมภาค
สํ. น.	สํยุตฺตนิกาย	นิทานวคฺค
สํ. มหา.	,,	มหาวารวคฺค
สํ. ส.	,,	สคาถวคฺค

นวโกวาท

วินัยบัญญัติ

อนุศาสน์ ๘ อย่าง

นิสสัย ๔ อกรณียกิจ ๔

ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต เรียกนิสสัย มี ๔ อย่าง คือ เที่ยวบิณฑบาต ๑ นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ๑ อยู่โคนไม้ ๑ ฉันยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า ๑.

กิจที่ไม่ควรทำ เรียกอกรณียกิจ มี ๔ อย่าง คือ เสพเมถุน ๑ ลักของเขา ๑ ฆ่าสัตว์ ๑ พูดอวดคุณพิเศษที่ไม่มีในตน ๑ กิจ ๔ อย่างนี้ บรรพชิตทำไม่ได้.

สิกขาของภิกษุมี ๓ อย่าง

คือ ศีล สมาธิ ปัญญา. ความสำรวมกายวาจาให้เรียบร้อย ชื่อว่าศีล. ความรักษาใจมั่น ชื่อว่าสมาธิ. ความรอบรู้ในกองสังขาร ชื่อว่าปัญญา.

โทษที่เกิดเพราะความละเมิดในข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม เรียกว่าอาบัติ. อาบัตินั้นว่าโดยชื่อ มี ๗ อย่าง คือ ปาราชิก ๑ สังฆาทิเสส ๑ ถุลลัจจัย ๑ ปาจิตตีย์ ๑ ปาฏิเทสนียะ ๑ ทุกกฏ ๑ ทุพภาสิต ๑.

ปาราชิกนั้น ภิกษุต้องเข้าแล้วขาดจากภิกษุ. สังฆาทิเสสนั้น ต้องเข้าแล้ว ต้องอยู่กรรมจึงพ้นได้. อาบัติอีก ๕ อย่างนั้น ภิกษุต้องเข้าแล้ว ต้องแสดงต่อหน้าสงฆ์หรือคณะหรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่งจึงพ้นได้.

อาการที่ภิกษุจะต้องอาบัติเหล่านี้ ๖ อย่าง คือ ต้องด้วยไม่ละอาย ๑ ต้องด้วยไม่รู้ว่าสิ่งนี้จะเป็นอาบัติ ๑ ต้องด้วยสงสัยแล้วขืนทำลง ๑ ต้องด้วยสำคัญว่าควรในของที่ไม่ควร ๑ ต้องด้วยสำคัญว่าไม่ควรในของที่ควร ๑ ต้องด้วยลืมสติ ๑.

ข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ซึ่งยกขึ้นเป็นสิกขาบท ที่มาในพระ-ปาติโมกข์ ๑ ไม่ได้มาในพระปาติโมกข์ ๑.

สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์นั้น คือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสขิยะ ๗๕ รวมเป็น ๒๒๐ นับทั้งอธิกรณสมถะด้วยเป็น ๒๒๗.

ปาราชิก ๔

๑. ภิกษุเสพเมถุน ต้องปาราชิก.

๒. ภิกษุถือเอาของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ได้ราคา ๕ มาสก ต้องปาราชิก.

๓. ภิกษุแกล้งฆ่ามนุษย์ให้ตาย ต้องปาราชิก.

๔. ภิกษุอวดอุตตริมนุสสธรรม (คือธรรมอันยิ่งของมนุษย์) ที่ไม่มีในตน ต้องปาราชิก.

สังฆาทิเสส ๑๓

๑. ภิกษุแกล้งทำให้น้ำอสุจิเคลื่อน ต้องสังฆาทิเสส.

๒. ภิกษุมีความกำหนัดอยู่ จับต้องกายหญิง ต้องสังฆาทิเสส.

๓. ภิกษุมีความกำหนัดอยู่ พูดเกี้ยวหญิง ต้องสังฆาทิเสส.

๔. ภิกษุมีความกำหนัดอยู่ พูดล่อให้หญิงบำเรอตนด้วยกาม ต้องสังฆาทิเสส.

๕. ภิกษุชักสื่อให้ชายหญิงเป็นผัวเมียกัน ต้องสังฆาทิเสส.

๖. ภิกษุสร้างกุฎีที่ต้องก่อและโบกด้วยปูนหรือดิน ซึ่งไม่มีใครเป็นเจ้าของ จำเพาะเป็นที่อยู่ของตน ต้องทำให้ได้ประมาณ โดยยาวเพียง ๑๒ คืบพระสุคต โดยกว้างเพียง ๗ คืบ วัดในร่วมใน และต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ให้ก็ดี ทำให้เกินประมาณก็ดี ต้องสังฆาทิเสส.

๗. ถ้าที่อยู่ซึ่งจะสร้างขึ้นนั้น มีทายกเป็นเจ้าของ ทำให้เกินประมาณนั้นได้ แต่ต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ต้องสังฆาทิเสส.

๘. ภิกษุโกรธเคือง แกล้งโจทภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูล ต้องสังฆาทิเสส.

๙. ภิกษุโกรธเคือง แกล้งหาเลสโจทภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิก ต้องสังฆาทิเสส.

๑๐. ภิกษุพากเพียรเพื่อจะทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาทิเสส.

๑๑. ภิกษุประพฤติตามภิกษุผู้ทำลายสงฆ์นั้น ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาทิเสส.

๑๒. ภิกษุว่ายากสอนยาก ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาทิเสส.

๑๓. ภิกษุประทุษร้ายตระกูล คือประจบคฤหัสถ์ สงฆ์ไล่เสียจากวัด กลับว่าติเตียนสงฆ์ ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาทิเสส.

อนิยต ๒

๑. ภิกษุนั่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง ถ้ามีคนที่ควรเชื่อได้มาพูดขึ้นด้วยธรรม ๓ อย่าง คือ ปาราชิก หรือสังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ อย่างใดอย่างหนึ่ง ภิกษุรับอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น หรือเขาว่าจำเพาะธรรมอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น.

๒. ภิกษุนั่งในที่ลับหูกับหญิงสองต่อสอง ถ้ามีคนที่ควรเชื่อได้มาพูดขึ้นด้วยธรรม ๒ อย่าง คือ สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ อย่างใดอย่างหนึ่ง ภิกษุรับอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น หรือเขาว่าจำเพาะธรรมอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น.

นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ แบ่งเป็น ๓ วรรค

มีวรรคละ ๑๐ สิกขาบท

จีวรวรรคที่ ๑

๑. ภิกษุทรงอติเรกจีวรได้เพียง ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าล่วง ๑๐ วันไป ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวรแม้คืนหนึ่ง ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ได้สมมติ.

๓. ถ้าผ้าเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ๆ ประสงค์จะทำจีวร แต่ยังไม่พอ ถ้ามีที่หวังว่าจะได้มาอีก พึงเก็บผ้านั้นไว้ได้เพียงเดือนหนึ่งเป็นอย่างยิ่ง ถ้าเก็บไว้ให้เกินเดือนหนึ่งไป แม้ถึงยังมีที่หวังว่าจะได้อยู่ ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุใช้นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ให้ซักก็ดี ให้ย้อมก็ดี ให้ทุบก็ดี ซึ่งจีวรเก่า ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุรับจีวรแต่มือนางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุขอจีวรต่อคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา ได้มา ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีสมัยที่จะขอจีวรได้ คือ เวลาภิกษุมีจีวรอันโจรลักไป หรือมีจีวรอันฉิบหายเสีย.

๗. ในสมัยเช่นนั้น จะขอเขาได้ก็เพียงผ้านุ่งผ้าห่มเท่านั้น ถ้าขอให้เกินกว่านั้น ได้มา ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๘. ถ้าคฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา เขาพูดว่า เขาจะถวายจีวรแก่ภิกษุชื่อนี้ ภิกษุนั้นทราบความแล้ว เข้าไปพูดให้เขาถวายจีวรอย่างนั้นอย่างนี้ ที่มีราคาแพงกว่าดีกว่าที่เขากำหนดไว้เดิม ได้มา ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๙. ถ้าคฤหัสถ์ผู้จะถวายจีวรแก่ภิกษุมีหลายคน แต่เขาไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา ภิกษุไปพูดให้เขารวมทุนเข้าเป็นอันเดียวกัน ให้ซื้อจีวรที่แพงกว่าดีกว่าที่เขากำหนดไว้เดิม ได้มา ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๑๐. ถ้าใคร ๆ นำทรัพย์มาเพื่อค่าจีวรแล้วถามภิกษุว่า ใครเป็นไวยาวัจกรของเธอ ถ้าภิกษุต้องการจีวร ก็พึงแสดงคนวัดหรืออุบาสกว่า ผู้นี้เป็นไวยาวัจกรของภิกษุทั้งหลาย ครั้นเขามอบหมายไวยาวัจกรนั้นแล้ว สั่งภิกษุว่า ถ้าต้องการจีวร ให้เข้าไปหาไวยาวัจกร ภิกษุนั้นพึงเข้าไปหาเขาแล้วทวงว่า เราต้องการจีวรดังนี้ได้ ๓ ครั้ง ถ้าไม่ได้จีวร ไปยืนแต่พอเขาเห็นได้ ๖ ครั้ง ถ้าไม่ได้ ขืนไปทวงให้เกิน ๓ ครั้ง ยืนเกิน ๖ ครั้ง ได้มา ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์. ถ้าไปทวงและยืนครบกำหนดแล้วไม่ได้จีวร จำเป็นต้องไปบอกเจ้าของเดิมว่า ของนั้นไม่สำเร็จประโยชน์แก่ตน ให้เขาเรียกเอาของเขาคืนมาเสีย.

โกสิยวรรคที่ ๒

๑. ภิกษุหล่อสันถัตด้วยขนเจียมเจือด้วยไหม ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุหล่อสันถัตด้วยขนเจียมดำล้วน ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุจะหล่อสันถัตใหม่ พึงใช้ขนเจียมดำ ๒ ส่วน ขนเจียมขาวส่วนหนึ่ง ขนเจียมแดงส่วนหนึ่ง ถ้าใช้ขนเจียมดำให้เกิน ๒ ส่วนขึ้นไป ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุหล่อสันถัตใหม่แล้ว พึงใช้ให้ได้ ๖ ปี ถ้ายังไม่ถึง ๖ ปี หล่อใหม่ ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ได้สมมติ.

๕. ภิกษุจะหล่อสันถัต พึงตัดเอาสันถัตเก่าคืบหนึ่งโดยรอบมาปนลงในสันถัตที่หล่อใหม่ เพื่อจะทำลายให้เสียสี ถ้าไม่ทำดังนี้ ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๖. เมื่อภิกษุเดินทางไกล ถ้ามีใครถวายขนเจียม ต้องการก็รับได้ ถ้าไม่มีใครนำมา นำมาเองได้เพียง ๓ โยชน์ ถ้าให้เกิน ๓ โยชน์ไป ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุใช้นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ให้ซักก็ดี ให้ย้อมก็ดี ให้สางก็ดี ซึ่งขนเจียม ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๘. ภิกษุรับเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นรับก็ดี ซึ่งทองและเงิน หรือยินดีทองและเงินที่เขาเก็บไว้เพื่อตน ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๙. ภิกษุทำการซื้อขายด้วยรูปิยะ คือของที่เขาใช้เป็นทองและเงิน ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๑๐. ภิกษุแลกเปลี่ยนสิ่งของกับคฤหัสถ์ ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

ปัตตวรรคที่ ๓

๑. บาตรนอกจากบาตรอธิษฐานเรียกอติเรกบาตร อติเรกบาตรนั้น ภิกษุเก็บไว้ได้เพียง ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าให้ล่วง ๑๐ วันไป ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุมีบาตรร้าวยังไม่ถึง ๑๐ นิ้ว ขอบาตรใหม่แต่คฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา ได้มา ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุรับประเคนเภสัชทั้ง ๕ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แล้ว เก็บไว้ฉันได้เพียง ๗ วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าให้ล่วง ๗ วันไป ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๔. เมื่อฤดูร้อนยังเหลืออยู่อีกเดือนหนึ่ง คือตั้งแต่แรมค่ำหนึ่งเดือน ๗ จึงแสวงหาผ้าอาบน้ำฝนได้ เมื่อฤดูร้อนเหลืออยู่อีกกึ่งเดือน คือตั้งแต่ขึ้นค่ำหนึ่งเดือน ๘ จึงทำนุ่งได้ ถ้าแสวงหาหรือทำนุ่งให้ล้ำกว่ากำหนดนั้นเข้ามา ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุให้จีวรแก่ภิกษุอื่นแล้ว โกรธ ชิงเอาคืนมาเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นชิงเอามาก็ดี ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุขอด้ายแต่คฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา เอามาให้ช่างหูกทอเป็นจีวร ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๗. ถ้าคฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา สั่งให้ช่างหูกทอจีวรเพื่อจะถวายแก่ภิกษุ ถ้าภิกษุไปกำหนดให้เขาทำให้ดีขึ้นด้วยจะให้รางวัลแก่เขา ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

๘. ถ้าอีก ๑๐ วันจะถึงวันปวารณา คือตั้งแต่ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๑ ถ้าทายกรีบจะถวายผ้าจำนำพรรษา ก็รับเก็บไว้ได้ แต่ถ้าเก็บไว้เกินกาลจีวรไป ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์. กาลจีวรนั้นดังนี้ ถ้าจำพรรษาแล้วไม่ได้กรานกฐิน นับแต่วันปวารณาไปเดือนหนึ่ง คือตั้งแต่แรมค่ำหนึ่งเดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๑๒ ถ้าได้กรานกฐินนับแต่วันปวารณาไป ๕ เดือน คือตั้งแต่แรมค่ำหนึ่งเดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๔.

๙. ภิกษุจำพรรษาในเสนาสนะป่าซึ่งเป็นที่เปลี่ยว ออกพรรษาแล้ว อยากจะเก็บไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งไว้ในบ้าน เมื่อมีเหตุก็เก็บไว้ได้เพียง ๖ คืนเป็นอย่างยิ่ง ถ้าเก็บไว้ให้เกิน ๖ คืนไป ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ได้สมมติ.

๑๐. ภิกษุรู้อยู่ และน้อมลาภที่เขาจะถวายสงฆ์มาเพื่อตน ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์.

ปาจิตตีย์ ๙๒ สิกขาบท

มุสาวาทวรรคที่ ๑ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. พูดปด ต้องปาจิตตีย์.

๒. ด่าภิกษุ ต้องปาจิตตีย์.

๓. ส่อเสียดภิกษุ ต้องปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุสอนธรรมแก่อนุปสัมบัน ถ้าว่าพร้อมกัน ต้องปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุนอนในที่มุงที่บังอันเดียวกันกับอนุปสัมบัน เกิน ๓ คืนขึ้นไป ต้องปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุนอนในที่มุงที่บังอันเดียวกันกับผู้หญิง แม้ในคืนแรก ต้องปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุแสดงธรรมแก่ผู้หญิง เกินกว่า ๖ คำขึ้นไป ต้องปาจิตตีย์. [๑]

๘. ภิกษุบอกอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริง แก่อนุปสัมบัน ต้องปาจิตตีย์.

๙. ภิกษุบอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่นแก่อนุปสัมบัน ต้องปาจิตตีย์. [๒]

๑๐. ภิกษุขุดเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นขุดก็ดี ซึ่งแผ่นดิน ต้องปาจิตตีย์.

---

๑. เว้นไว้แต่มีบุรุษผู้รู้เดียงสาอยู่ด้วย. ๒. เว้นไว้แต่ได้สมมติ.

ภูตคามวรรคที่ ๒ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุพรากของเขียวซึ่งเกิดอยู่กับที่ ให้หลุดจากที่ ต้องปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุประพฤติอนาจาร สงฆ์เรียกตัวมาถาม แกล้งพูดกลบเกลื่อนก็ดี นิ่งเสียไม่พูดก็ดี ถ้าสงฆ์สวดประกาศข้อความนั้นจบ ต้องปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุติเตียนภิกษุอื่นที่สงฆ์สมมติให้เป็นผู้ทำการสงฆ์ ถ้าเธอทำโดยชอบ ติเตียนเปล่า ๆ ต้องปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุเอาเตียง ตั่ง ฟูก เก้าอี้ ของสงฆ์ไปตั้งในที่แจ้งแล้ว เมื่อหลีกไปจากที่นั้น ไม่เก็บเองก็ดี ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเก็บก็ดี ไม่มอบหมายแก่ผู้อื่นก็ดี ต้องปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุเอาที่นอนของสงฆ์ปูนอนในกุฎีสงฆ์แล้ว เมื่อหลีกไปจากที่นั้น ไม่เก็บเองก็ดี ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเก็บก็ดี ไม่มอบหมายแก่ผู้อื่นก็ดี ต้องปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุรู้อยู่ว่า กุฎีนี้มีผู้อยู่ก่อน แกล้งไปนอนเบียด ด้วยหวังจะให้ผู้อยู่ก่อนคับแคบใจเข้าก็จะหลีกไปเอง ต้องปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุโกรธเคืองภิกษุอื่น ฉุดคร่าไล่ออกจากกุฎีสงฆ์ ต้องปาจิตตีย์.

๘. ภิกษุนั่งทับก็ดี นอนทับก็ดี บนเตียงก็ดี บนตั่งก็ดี อันมีเท้าไม่ได้ตรึงให้แน่น ซึ่งเขาวางไว้บนร่างร้านที่เขาเก็บของในกุฎี ต้องปาจิตตีย์.

๙. ภิกษุจะเอาดินหรือปูนโบกหลังคากุฎี พึงโบกได้แต่เพียง ๓ ชั้น ถ้าโบกเกินกว่านั้น ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. ภิกษุรู้อยู่ว่า น้ำมีตัวสัตว์ เอารดหญ้าหรือดิน ต้องปาจิตตีย์.

โอวาทวรรคที่ ๓ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุที่สงฆ์ไม่ได้สมมติ สั่งสอนนางภิกษุณี ต้องปาจิตตีย์.

๒. แม้ภิกษุที่สงฆ์สมมติแล้ว ตั้งแต่อาทิตย์ตกแล้วไป สอนนางภิกษุณี ต้องปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุเข้าไปสอนนางภิกษุณีถึงในที่อยู่ ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่นางภิกษุณีเจ็บ.

๔. ภิกษุติเตียนภิกษุอื่นว่า สอนนางภิกษุณีเพราะเห็นแก่ลาภ ต้องปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุให้จีวรแก่นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน.

๖. ภิกษุเย็บจีวรของนางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นเย็บก็ดี ต้องปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุชวนนางภิกษุณีเดินทางด้วยกัน แม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่ทางเปลี่ยว.

๘. ภิกษุชวนนางภิกษุณีลงเรือลำเดียวกัน ขึ้นน้ำก็ดี ล่องน้ำก็ดี ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่ข้ามฟาก.

๙. ภิกษุฉันของเคี้ยวของฉัน ที่นางภิกษุณีบังคับให้คฤหัสถ์เขาถวาย ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่คฤหัสถ์เขาเริ่มไว้ก่อน.

๑๐. ภิกษุนั่งก็ดี นอนก็ดี ในที่ลับสองต่อสอง กับนางภิกษุณี ต้องปาจิตตีย์.

โภชนวรรคที่ ๔ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. อาหารในโรงทานที่ทั่วไปไม่นิยมบุคคล ภิกษุไม่เจ็บไข้ ฉันได้แต่เฉพาะวันเดียวแล้ว ต้องหยุดเสียในระหว่าง ต่อไปจึงฉันได้อีก ถ้าฉันติด ๆ กันตั้งแต่สองวันขึ้นไป ต้องปาจิตตีย์.

๒. ถ้าทายกเขามานิมนต์ ออกชื่อโภชนะทั้ง ๕ อย่าง คือข้าวสุก ขนมสด ขนมแห้ง ปลา เนื้อ อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าไปรับของนั้นมาหรือฉันของนั้นพร้อมกันตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่สมัย คือ เป็นไข้อย่าง ๑ หน้าจีวรกาลอย่าง ๑ เวลาทำจีวรอย่าง ๑ เดินทางไกลอย่าง ๑ ไปทางเรืออย่าง ๑ อยู่มากด้วยกันบิณฑบาตไม่พอฉันอย่าง ๑ โภชนะเป็นของสมณะอย่าง ๑.

๓. ภิกษุรับนิมนต์แห่งหนึ่ง ด้วยโภชนะทั้ง ๕ อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ไม่ไปฉันในที่นิมนต์นั้น ไปฉันเสียที่อื่น ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ยกส่วนที่รับนิมนต์ไว้ก่อนนั้นให้แก่ภิกษุอื่นเสีย หรือหน้าจีวรกาลและเวลาทำจีวร.

๔. ภิกษุเข้าไปบิณฑบาตในบ้าน ทายกเขาเอาขนมมาถวายเป็นอันมาก จะรับได้เป็นอย่างมากเพียง ๓ บาตรเท่านั้น ถ้ารับให้เกินกว่านั้น ต้องปาจิตตีย์ ของที่รับมามากเช่นนั้น ต้องแบ่งให้ภิกษุอื่น.

๕. ภิกษุฉันค้างอยู่ มีผู้เอาโภชนะทั้ง ๕ อย่างใดอย่างหนึ่งเข้า

มาประเคน ห้ามเสียแล้ว ลุกจากที่นั่งนั้นแล้ว ฉันของเคี้ยวของฉันซึ่งไม่เป็นเดนภิกษุไข้ หรือไม่ได้ทำวินัยกรรม ต้องปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุรู้อยู่ว่า ภิกษุอื่นห้ามข้าวแล้ว [ตามสิกขาบทหลัง] คิดจะยกโทษเธอ แกล้งเอาของเคี้ยวของฉันที่ไม่เป็นเดนภิกษุไข้ไปล่อให้เธอฉัน ถ้าเธอฉันแล้ว ต้องปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุฉันของเคี้ยวของฉันที่เป็นอาหารในเวลาวิกาล คือตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจนถึงวันใหม่ ต้องปาจิตตีย์.

๘. ภิกษุฉันของเคี้ยวของฉันที่เป็นอาหารซึ่งรับประเคนไว้ค้างคืน ต้องปาจิตตีย์.

๙. ภิกษุขอโภชนะอันประณีต คือ ข้าวสุก ระคนด้วยเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมส้ม ต่อคฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา เอามาฉัน ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. ภิกษุกลืนกินอาหารที่ไม่มีผู้ให้ คือยังไม่ได้รับประเคน ให้ล่วงทวารปากเข้าไป ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่น้ำและไม้สีฟัน.

อเจลกวรรคที่ ๕ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุให้ของเคี้ยวของฉัน แก่นักบวชนอกศาสนา ด้วยมือตน ต้องปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุชวนภิกษุอื่นไปเที่ยวบิณฑบาตด้วยกัน หวังจะประพฤติอนาจาร ไล่เธอกลับมาเสีย ต้องปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุสำเร็จการนั่งแทรกแซง ในสกุลที่กำลังบริโภคอาหารอยู่ ต้องปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุนั่งอยู่ในห้องกับผู้หญิง ไม่มีผู้ชายอยู่เป็นเพื่อน ต้องปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุนั่งในที่แจ้งกับผู้หญิงสองต่อสอง ต้องปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุรับนิมนต์ด้วยโภชนะทั้ง ๕ แล้ว จะไปในที่อื่นจากที่นิมนต์นั้น ในเวลาก่อนฉันก็ดี ฉันกลับมาแล้วก็ดี ต้องลาภิกษุที่มีอยู่ในวัดก่อนจึงจะไปได้ ถ้าไม่ลาก่อนเที่ยวไป ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่สมัย คือจีวรกาล และเวลาทำจีวร.

๗. ถ้าเขาปวารณาด้วยปัจจัยสี่เพียง ๔ เดือน พึงขอเขาได้เพียงกำหนดนั้นเท่านั้น ถ้าขอให้เกินกว่ากำหนดนั้นไป ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่เขาปวารณาอีก หรือปวารณาเป็นนิตย์.

๘. ภิกษุไปดูกระบวนทัพที่เขายกไปเพื่อจะรบกัน ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุ.

๙. ถ้าเหตุที่ต้องไปมีอยู่ พึงไปอยู่ได้ในกองทัพเพียง ๓ วัน ถ้าอยู่ให้เกินกว่ากำหนดนั้น ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. ในเวลาที่อยู่ในกองทัพตามกำหนดนั้น ถ้าไปดูเขารบกันก็ดี หรือดูเขาตรวจพลก็ดี ดูเขาจัดกระบวนทัพก็ดี ดูหมู่เสนาที่จัดเป็นกระบวนแล้วก็ดี ต้องปาจิตตีย์.

สุราปานวรรคที่ ๖ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุดื่มน้ำเมา ต้องปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุจี้ภิกษุ ต้องปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุว่ายน้ำเล่น ต้องปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุแสดงความไม่เอื้อเฟื้อในวินัย ต้องปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุหลอนภิกษุให้กลัวผี ต้องปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุไม่เป็นไข้ ติดไฟให้เป็นเปลวเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นติดก็ดี เพื่อจะผิง ต้องปาจิตตีย์ ติดเพื่อเหตุอื่น ไม่เป็นอาบัติ.

๗. ภิกษุอยู่ในมัชฌิมประเทศ คือ จังหวัดกลางแห่งประเทศอินเดีย ๑๕ วันจึงอาบน้ำได้หนหนึ่ง ถ้ายังไม่ถึง ๑๕ วันอาบน้ำ ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็น. ในปัจจันตประเทศ เช่นประเทศเราอาบน้ำได้เป็นนิตย์ ไม่เป็นอาบัติ.

๘. ภิกษุได้จีวรใหม่มา ต้องพินทุด้วยสี ๓ อย่าง คือ เขียวคราม โคลน ดำคล้ำ อย่างใดอย่างหนึ่งก่อน จึงนุ่งห่มได้ ถ้าไม่ทำพินทุก่อนแล้วนุ่งห่ม ต้องปาจิตตีย์.

๙. ภิกษุวิกัปจีวรแก่ภิกษุหรือสามเณรแล้ว ผู้รับยังไม่ได้ถอนนุ่งห่มจีวรนั้น ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. ภิกษุซ่อนบริขาร คือ บาตร จีวร ผ้าปูนั่ง กล่องเข็มประคตเอว สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ของภิกษุอื่น ด้วยคิดว่าจะล้อเล่น ต้องปาจิตตีย์.

สัปปาณวรรคที่ ๗ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุแกล้งฆ่าสัตว์ดิรัจฉาน ต้องปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุรู้อยู่ว่า น้ำมีตัวสัตว์ บริโภคน้ำนั้น ต้องปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุรู้อยู่ว่า อธิกรณ์นี้สงฆ์ทำแล้วโดยชอบ เลิกถอนเสียกลับทำใหม่ ต้องปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุรู้อยู่ แกล้งปกปิดอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่น ต้องปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุรู้อยู่ เป็นอุปัชฌายะอุปสมบทกุลบุตรผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี ต้องปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุรู้อยู่ ชวนพ่อค้าผู้ซ่อนภาษีเดินทางด้วยกัน แม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง ต้องปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุชวนผู้หญิงเดินทางด้วยกัน แม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง ต้องปาจิตตีย์.

๘. ภิกษุกล่าวคัดค้านธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดประกาศข้อความนั้นจบ ต้องปาจิตตีย์.

๙. ภิกษุคบภิกษุเช่นนั้น คือ ร่วมกินก็ดี ร่วมอุโบสถสังฆกรรมก็ดี ร่วมนอนก็ดี ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. ภิกษุเกลี้ยกล่อมสามเณรที่ภิกษุอื่นให้ฉิบหายแล้ว เพราะโทษที่กล่าวคัดค้านธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ให้เป็นผู้อุปัฏฐากก็ดี ร่วมกินก็ดี ร่วมนอนก็ดี ต้องปาจิตตีย์.

สหธรรมิกวรรคที่ ๘ มี ๑๒ สิกขาบท

๑. ภิกษุประพฤติอนาจาร ภิกษุอื่นตักเตือน พูดผัดเพี้ยนว่ายังไม่ได้ถามท่านผู้รู้ก่อน ข้าพเจ้าจักไม่ศึกษาในสิกขาบทนี้ ต้องปาจิตตีย์.

ธรรมดาภิกษุผู้ศึกษา ยังไม่รู้สิ่งใด ควรจะรู้สิ่งนั้น ควรไต่ถามไล่เลียงท่านผู้รู้.

๒. ภิกษุอื่นท่องปาติโมกข์อยู่ ภิกษุแกล้งพูดให้เธอคลายอุตสาหะ ต้องปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุต้องอาบัติแล้วแกล้งพูดว่า ข้าพเจ้าพึ่งรู้เดี๋ยวนี้เองว่าข้อนี้มาในพระปาติโมกข์ ถ้าภิกษุอื่นรู้อยู่ว่า เธอเคยรู้มาก่อนแล้วแต่แกล้งพูดกันเขาว่า พึงสวดประกาศความข้อนั้น เมื่อสงฆ์สวดประกาศแล้ว แกล้งทำไม่รู้อีก ต้องปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุโกรธ ให้ประหารแก่ภิกษุอื่น ต้องปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุโกรธ เงื้อมือดุจให้ประหารแก่ภิกษุอื่น ต้องปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุโจทก์ฟ้องภิกษุอื่น ด้วยอาบัติสังฆาทิเสสไม่มีมูล ต้องปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุแกล้งก่อความรำคาญให้เกิดแก่ภิกษุอื่น ต้องปาจิตตีย์.

๘. เมื่อภิกษุวิวาทกันอยู่ ภิกษุไปแอบฟังความ เพื่อจะได้รู้ว่าเขาว่าอะไรตนหรือพวกของตน ต้องปาจิตตีย์.

๙. ภิกษุให้ฉันทะ คือความยอมให้ทำสังฆกรรมที่เป็นธรรมแล้ว ภายหลังกลับติเตียนสงฆ์ผู้ทำกรรมนั้น ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. เมื่อสงฆ์กำลังประชุมกันตัดสินข้อความข้อหนึ่ง ภิกษุใดอยู่ในที่ประชุมนั้น จะหลีกไปในขณะที่ตัดสินข้อนั้นยังไม่เสร็จ ไม่ให้ฉันทะก่อนลุกไปเสีย ต้องปาจิตตีย์.

๑๑. ภิกษุพร้อมกับสงฆ์ให้จีวรเป็นบำเหน็จ แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งแล้ว ภายหลังกลับติเตียนภิกษุอื่นว่า ให้เพราะเห็นแก่หน้ากัน ต้องปาจิตตีย์.

๑๒. ภิกษุรู้อยู่ น้อมลาภที่ทายกเขาตั้งใจจะถวายสงฆ์มาเพื่อบุคคล ต้องปาจิตตีย์.

รตนวรรคที่ ๙ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุไม่ได้รับอนุญาตก่อน เข้าไปในห้องที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จอยู่กับพระมเหสี ต้องปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุเห็นเครื่องบริโภคของคฤหัสถ์ตกอยู่ ถือเอาเป็นของเก็บได้เองก็ดี ให้ผู้อื่นถือเอาก็ดี ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่ของนั้นตกอยู่ในวัด หรือในที่อาศัย ต้องเก็บไว้ให้แก่เจ้าของ ถ้าไม่เก็บ ต้องทุกกฏ.

๓. ภิกษุไม่บอกลาภิกษุอื่นที่มีอยู่ในวัดก่อน เข้าไปบ้านในเวลาวิกาล ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่การด่วน.

๔. ภิกษุทำกล่องเข็ม ด้วยกระดูกก็ดี ด้วยงาก็ดี ด้วยเขาก็ดี ต้องปาจิตตีย์. ต้องต่อยกล่องนั้นเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๕. ภิกษุทำเตียงหรือตั่ง พึงทำให้มีเท้าเพียง ๘ นิ้วพระสุคต เว้นไว้แต่แม่แคร่ ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตตีย์. ต้องตัดให้ได

ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๖. ภิกษุทำเตียงหรือตั่งหุ้มนุ่น ต้องปาจิตติย์. ต้องรื้อเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๗. ภิกษุทำผ้าปูนั่ง พึงทำให้ได้ประมาณ ประมาณนั้นยาว ๒ คืบพระสุคต กว้างคืบครึ่ง ชายคืบหนึ่ง ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตติย์. ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๘. ภิกษุทำผ้านุ่งปิดแผล พึงทำให้ได้ประมาณ ประมาณนั้นยาว ๔ คืบพระสุคต กว้าง ๒ คืบ ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตติย์. ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๙. ภิกษุทำผ้าอาบน้ำฝน พึงทำให้ได้ประมาณ ประมาณนั้นยาว ๖ คืบพระสุคต กว้าง ๒ คืบครึ่ง ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตติย์. ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๑๐. ภิกษุทำจีวรให้เท่าจีวรพระสุคตก็ดี เกินกว่านั้นก็ดี ต้องปาจิตติย์. ประมาณจีวรพระสุคตนั้น ยาว ๙ คืบพระสุคต กว้าง ๖ คืบ ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

ปาฏิเทสนียะ ๔

๑. ภิกษุรับของเคี้ยวของฉัน แต่มือนางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ด้วยมือของตนมาบริโภค ต้องปาฏิเทสนียะ.

๒. ภิกษุฉันอยู่ในที่นิมนต์ ถ้ามีนางภิกษุณีมาสั่งทายกให้เอา

สิ่งนั้นสิ่งนี้ถวาย เธอพึงไล่นางภิกษุณีนั้นให้ถอยไปเสีย ถ้าไม่ไล่ ต้องปาฏิเทสนียะ.

๓. ภิกษุไม่เป็นไข้ เขาไม่ได้นิมนต์ รับของเคี้ยวของฉันในตระกูลที่สงฆ์สมมติว่าเป็นเสขะ มาบริโภค ต้องปาฏิเทสนียะ.

๔. ภิกษุอยู่ในเสนาสนะป่าเป็นที่เปลี่ยว ไม่เป็นไข้ รับของเคี้ยวของฉัน ที่ทายกไม่ได้แจ้งความให้ทราบก่อน ด้วยมือของตนมาบริโภค ต้องปาฏิเทสนียะ.

เสขิยวัตร

วัตรที่ภิกษุจะต้องศึกษาเรียกว่าเสขิยวัตร เสขิยวัตรนั้นจัดเป็น ๔ หมวด หมวดที่ ๑ เรียกว่าสารูป หมวดที่ ๒ เรียกว่าโภชนปฏิสังยุต หมวดที่ ๓ เรียกว่าธัมมเทสนาปฏิสังยุต หมวดที่ ๔ เรียกว่าปกิณณกะ.

สารูปที่ ๑ มี ๒๖

๑. ๒. } ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจัก นุ่ง ห่ม } ให้เรียบร้อย.

๓. ๔. } ฯ ล ฯ เราจักปิดกายด้วยดี ไป นั่ง } ในบ้าน.

๕. ๖. } ฯ ล ฯ เราจักระวังมือเท้าด้วยดี ไป นั่ง } ในบ้าน.

๗. ๘.	ฯ ล ฯ เราจักมีตาทอดลง	ไป นั่ง	ในบ้าน.
๙. ๑๐.	ฯ ล ฯ เราจักไม่เวิกผ้า	ไป นั่ง	ในบ้าน.
๑๑. ๑๒.	ฯ ล ฯ เราจักไม่หัวเราะ	ไป นั่ง	ในบ้าน.
๑๓. ๑๔.	ฯ ล ฯ เราจักไม่พูดเสียงดัง	ไป นั่ง	ในบ้าน.
๑๕. ๑๖.	ฯ ล ฯ เราจักไม่โคลงกาย	ไป นั่ง	ในบ้าน.
๑๗. ๑๘.	ฯ ล ฯ เราจักไม่ไกวแขน	ไป นั่ง	ในบ้าน.
๑๙. ๒๐.	ฯ ล ฯ เราจักไม่สั่นศีรษะ	ไป นั่ง	ในบ้าน.
๒๑. ๒๒.	ฯ ล ฯ เราจักไม่เอามือค้ำกาย	ไป นั่ง	ในบ้าน.
๒๓. ๒๔.	ฯ ล ฯ เราจักไม่เอาผ้าคลุมศีรษะ	ไป นั่ง	ในบ้าน.

๒๕. ฯ ล ฯ เราจักไม่เดินกระโหย่งเท้าไปในบ้าน.

๒๖. ฯ ล ฯ เราจักไม่นั่งรัดเข่าในบ้าน.

โภชนปฏิสังยุตที่ ๒ มี ๓๐

๑. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักรับบิณฑบาตโดยเคารพ.

๒. ฯลฯ เมื่อรับบิณฑบาต เราจักแลดูแต่ในบาตร.

๓. ฯลฯ เราจักรับแกงพอสมควรแก่ข้าวสุก.

๔. ฯลฯ เราจักรับบิณฑบาตแต่พอเสมอขอบปากบาตร.

๕. ฯลฯ เราจักฉันบิณฑบาตโดยเคารพ.

๖. ฯลฯ เมื่อฉันบิณฑบาต เราจักแลดูแต่ในบาตร.

๗. ฯลฯ เราจักไม่ขุดข้าวสุกให้แหว่ง.

๘. ฯลฯ เราจักฉันแกงพอสมควรแก่ข้าวสุก.

๙. ฯลฯ เราจักไม่ขยุมข้าวสุกแต่ยอดลงไป.

๑๐. ฯลฯ เราจักไม่กลบแกงหรือกับข้าวด้วยข้าวสุก เพราะอยากจะได้มาก.

๑๑. ฯลฯ เราไม่เจ็บไข้ จักไม่ขอแกงหรือข้าวสุก เพื่อประโยชน์แก่ตนมาฉัน.

๑๒. ฯลฯ เราจักไม่ดูบาตรของผู้อื่นด้วยคิดจะยกโทษ.

๑๓. ฯลฯ เราจักไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่นัก.

๑๔. ฯลฯ เราจักทำคำข้าวให้กลมกล่อม.

๑๕. ฯลฯ เมื่อคำข้าวยังไม่ถึงปาก เราจักไม่อ้าปากไว้ท่า.

๑๖. ฯลฯ เมื่อฉันอยู่ เราจักไม่เอานิ้วมือสอดเข้าปาก.

๑๗. ฯลฯ เมื่อข้าวอยู่ในปาก เราจักไม่พูด.

๑๘. ฯลฯ เราจักไม่โยนคำข้าวเข้าปาก.

๑๙. ฯลฯ เราจักไม่ฉันกัดคำข้าว.

๒๐. ฯลฯ เราจักไม่ฉันทำกระพุ้งแก้มให้ตุ่ย.

๒๑. ฯลฯ เราจักไม่ฉันพลางสะบัดมือพลาง.

๒๒. ฯลฯ เราจักไม่ฉันโปรยเมล็ดข้าวให้ตกลงในบาตรหรือในที่นั้น ๆ.

๒๓. ฯลฯ เราจักไม่ฉันแลบลิ้น.

๒๔. ฯลฯ เราจักไม่ฉันดังจับ ๆ.

๒๕. ฯลฯ เราจักไม่ฉันดังซูด ๆ.

๒๖. ฯลฯ เราจักไม่ฉันเลียมือ.

๒๗. ฯลฯ เราจักไม่ฉันขอดบาตร.

๒๘. ฯลฯ เราจักไม่ฉันเลียริมฝีปาก.

๒๙. ฯลฯ เราจักไม่เอามือเปื้อนจับภาชนะน้ำ.

๓๐. ฯลฯ เราจักไม่เอาน้ำล้างบาตรมีเมล็ดข้าวเทในบ้าน.

ธัมมเทสนาปฏิสังยุตที่ ๓ มี ๑๖

๑. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีร่มในมือ.

๒. ฯลฯ มีไม้พลองในมือ.

๓. ฯลฯ มีศัสตราในมือ.

๔. ฯลฯ มีอาวุธในมือ.

๕. ฯลฯ สวมเขียงเท้า.

๖. ฯลฯ สวมรองเท้า.

๗. ฯลฯ ไปในยาน.

๘. ฯลฯ อยู่บนที่นอน.

๙. ฯลฯ นั่งรัดเข่า.

๑๐. ฯลฯ พันศีรษะ.

๑๑. ฯลฯ คลุมศีรษะ.

๑๒. ฯลฯ เรานั่งอยู่บนแผ่นดิน จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้นั่งบนอาสนะ.

๑๓. ฯลฯ เรานั่งบนอาสนะต่ำ จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้นั่งบนอาสนะสูง.

๑๔. ฯลฯ เรายืนอยู่ จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ผู้นั่งอยู่.

๑๕. ฯลฯ เราเดินไปข้างหลัง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ผู้เดินไปข้างหน้า.

๑๖. ฯลฯ เราเดินไปนอกทาง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ผู้ไปในทาง.

ปกิณณกะที่ ๔ มี ๓

๑. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นไข้ จักไม่ยืนถ่ายอุจจาระถ่ายปัสสาวะ.

๒. ฯล.ฯ เราไม่เป็นไข้ จักไม่ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะบ้วนเขฬะ ลงในของเขียว.

๓. ฯลฯ เราไม่เป็นไข้ จักไม่ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ บ้วนเขฬะ ลงในน้ำ.

อธิกรณ์มี ๔

๑. ความเถียงกันว่า สิ่งนั้นเป็นธรรมเป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรมไม่ใช่วินัย เรียกวิวาทาธิกรณ์.

๒. ความโจทกันด้วยอาบัตินั้น ๆ เรียกอนุวาทาธิกรณ์.

๓. อาบัติทั้งปวง เรียกอาบัตตาธิกรณ์.

๔. กิจที่สงฆ์จะพึงทำ เรียกกิจจาธิกรณ์.

อธิกรณสมถะมี ๗

ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์ทั้ง ๔ นั้น เรียกอธิกรณสมถะ มี ๗ อย่าง คือ:—

๑. ความระงับอธิกรณ์ทั้ง ๔ นั้น ในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ในที่พร้อมหน้าบุคคล ในที่พร้อมหน้าวัตถุ ในที่พร้อมหน้าธรรม เรียกสัมมุขาวินัย.

๒. ความที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่พระอรหันต์ว่า เป็นผู้มีสติเต็มที่ เพื่อจะไม่ให้ใครโจทด้วยอาบัติ เรียกสติวินัย.

๓. ความที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่ภิกษุ ผู้หายเป็นบ้าแล้ว เพื่อจะไม่ให้ใครโจทด้วยอาบัติที่เธอทำในเวลาเป็นบ้า เรียกอมูฬหวินัย.

๔. ความปรับอาบัติตามปฏิญญาของจำเลยผู้รับเป็นสัตย์ เรียกปฏิญญาตกรณะ.

๕. ความตัดสินเอาตามคำของคนมากเป็นประมาณ เรียกเยภุยยสิกา.

๖. ความลงโทษแก่ผู้ผิด เรียกตัสสปาปิยสิกา.

๗. ความให้ประนีประนอมกันทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่ต้องชำระความเดิม เรียกติณวัตถารกวินัย.

สิกขาบทนอกนี้ ที่ยกขึ้นเป็นอาบัติถุลลัจจัยบ้าง ทุกกฏบ้าง ทพภาสิตบ้าง เป็นสิกขาบทไม่ได้มาในพระปาติโมกข์.

จบวินัยบัญญัติ.

ธรรมวิภาค

ทุกะ คือ หมวด ๒

ธรรมมีอุปการะมาก ๒ อย่าง

๑. สติ ความระลึกได้.

๒. สัมปชัญญะ ความรู้ตัว.

องฺ. ทุก. ๒๐/๑๑๙. ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๘๐.

ธรรมเป็นโลกบาล คือ คุ้มครองโลก ๒ อย่าง

๑. หิริ ความละอายแก่ใจ.

๒. โอตตัปปะ ความเกรงกลัว.

องฺ. ทุก. ๒๐/๖๕. ขุ. อิติ. ๒๕/๒๕๗.

ธรรมอันทำให้งาม ๒ อย่าง

๑. ขันติ ความอดทน.

๒. โสรัจจะ ความเสงี่ยม.

องฺ. ทุก. ๒๐/๑๑๘. วิ. มหา. ๕/๓๓๕.

บุคคลหาได้ยาก ๒ อย่าง

๑. บุพพการี บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน.

๒. กตัญญูกตเวที บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้ว และตอบแทน.

องฺ. ทุก. ๒๐/๑๐๙.

ติกะ คือ หมวด ๓

รตนะ ๓ อย่าง

พระพุทธ ๑ พระธรรม ๑ พระสงฆ์ ๑.

๑. ท่านผู้สอนให้ประชุมชนประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย ที่ท่านเรียกว่าพระพุทธศาสนา ชื่อพระพุทธเจ้า.

๒. พระธรรมวินัยที่เป็นคำสั่งสอนของท่าน ชื่อพระธรรม.

๓. หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของท่านแล้ว ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ชื่อพระสงฆ์.

ขุ. ขุ. ๒๕/๑.

คุณของรตนะ ๓ อย่าง

พระพุทธเจ้ารู้ดีรู้ชอบด้วยพระองค์เองก่อนแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้ตามด้วย.

พระธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว.

พระสงฆ์ปฏิบัติชอบตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว สอนผู้อื่นให้กระทำตามด้วย.

อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ๓ อย่าง

๑. ทรงสั่งสอน เพื่อจะให้ผู้ฟังรู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น.

๒. ทรงสั่งสอนมีเหตุที่ผู้ฟังอาจตรองตามให้เห็นจริงได้.

๓. ทรงสั่งสอนเป็นอัศจรรย์ คือผู้ปฏิบัติตามย่อมได้ประโยชน์โดยสมควรแก่ความปฏิบัติ.

นัย. องฺ. ติก. ๒๐/๓๕๖.

โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ อย่าง

๑. เว้นจากทุจริต คือประพฤติชั่วด้วย กาย วาจา ใจ.

๒. ประกอบสุจริต คือประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ.

๓. ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น.

ที. มหา. ๑๐/๕๗.

ทุจริต ๓ อย่าง

๑. ประพฤติชั่วด้วยกาย เรียกกายทุจริต.

๒. ประพฤติชั่วด้วยวาจา เรียกวจีทุจริต.

๓. ประพฤติชั่วด้วยใจ เรียกมโนทุจริต.

กายทุจริต ๓ อย่าง

ฆ่าสัตว์ ๑ ลักฉ้อ ๑ ประพฤติผิดในกาม ๑.

วจีทุจริต ๔ อย่าง

พูดเท็จ ๑ พูดส่อเสียด ๑ พูดคำหยาบ ๑ พูดเพ้อเจ้อ ๑.

มโนทุจริต ๓ อย่าง

โลภอยากได้ของเขา ๑ พยาบาทปองร้ายเขา ๑ เห็นผิดจากคลองธรรม ๑.

ทุจริต ๓ อย่างนี้ เป็นกิจไม่ควรทำ ควรจะละเสีย.

องฺ. ทสก. ๒๔/๓๐๓.

สุจริต ๓ อย่าง

๑. ประพฤติชอบด้วยกาย เรียกกายสุจริต.

๒. ประพฤติชอบด้วยวาจา เรียกวจีสุจริต.

๓. ประพฤติชอบด้วยใจ เรียกมโนสุจริต.

กายสุจริต ๓ อย่าง

เว้นจากฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักฉ้อ ๑ เว้นจากประพฤติผิดในกาม ๑.

วจีสุจริต ๔ อย่าง

เว้นจากพูดเท็จ ๑ เว้นจากพูดส่อเสียด ๑ เว้นจากพูดคำหยาบ ๑ เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ ๑.

มโนสุจริต ๓ อย่าง

ไม่โลภอยากได้ของเขา ๑ ไม่พยาบาทปองร้ายเขา ๑ เห็นชอบตามคลองธรรม ๑.

สุจริต ๓ อย่างนี้ เป็นกิจควรทำ ควรประพฤติ.

องฺ. ทสก. ๒๔/๓๐๓.

อกุศลมูล ๓ อย่าง

รากเง่าของอกุศล เรียกอกุศลมูล มี ๓ อย่าง คือ โลภะ อยากได้ ๑ โทสะ คิดประทุษร้ายเขา ๑ โมหะ หลงไม่รู้จริง ๑.

เมื่ออกุศลมูลเหล่านี้ ๑ ๒ ๓ ก็ดี มีอยู่แล้ว อกุศลอื่นที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น เหตุนั้นควรละเสีย.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๘๑. ขุ. อิติ. ๒๕/๒๖๔.

กุศลมูล ๓ อย่าง

รากเง่าของกุศล เรียกกุศลมูล มี ๓ อย่าง คือ อโลภะ ไม่อยากได้ ๑ อโทสะ ไม่คิดประทุษร้ายเขา ๑ อโมหะ ไม่หลง ๑.

ถ้ากุศลมูลเหล่านี้ ๑ ๒ ๓ ก็ดี มีอยู่แล้ว กุศลอื่นที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น เหตุนั้นควรให้เกิดมีในสันดาน.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๘๒.

สัปปุริสบัญญัติ คือข้อที่ท่านสัตบุรุษตั้งไว้ ๓ อย่าง

๑. ทาน สละสิ่งของ ๆ ตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น.

๒. ปัพพัชชา ถือบวช เป็นอุบายเว้นจากเบียดเบียนกันและกัน.

๓. มาตาปิตุอุปัฏฐาน ปฏิบัติมารดาบิดาของตนให้เป็นสุข.

องฺ. ติก. ๒๐/๑๘๑.

อปัณณกปฏิปทา คือปฏิบัติไม่ผิด ๓ อย่าง

๑. อินทรียสังวร สำรวมอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ.

๒. โภชเน มัตตัญญุตา รู้จักประมาณในการกินอาหารแต่พอสมควร ไม่มากไม่น้อย.

๓. ชาคริยานุโยค ประกอบความเพียรเพื่อจะชำระใจให้หมดจดไม่เห็นแก่นอนมากนัก.

องฺ. ติก. ๒๐/๑๔๒.

บุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง

สิ่งเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ เรียกบุญกิริยาวัตถุ โดยย่อมี ๓ อย่าง

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน.

๒. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล.

๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา.

ขุ. อิติ. ๒๕/๒๗๐. องฺ. อฏฺฐก. ๒๓/๒๔๕.

สามัญญลักษณะ ๓ อย่าง

ลักษณะที่เสมอกันแก่สังขารทั้งปวง เรียกสามัญลักษณะไตรลักษณะก็เรียก แจกเป็น ๓ อย่าง

๑. อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง.

๒. ทุกขตา ความเป็นทุกข์.

๓. อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตน.

สํ. สฬ. ๑๘/๑.

จตุกกะ คือ หมวด ๔

วุฑฒิ คือธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๔ อย่าง

๑. สัปปุริสสังเสวะ คบท่านผู้ประพฤติชอบด้วยกายวาจาใจที่เรียกว่าสัตบุรุษ.

๒. สัทธัมมัสสวนะ ฟังคำสั่งสอนของท่านโดยเคารพ.

๓. โยนิโสมนสิการ ตริตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีหรือชั่วโดยอุบายที่ชอบ.

๔. ธัมมานุธัมมปฏิปัตติ ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมซึ่งได้ตรองเห็นแล้ว.

องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๓๓๒.

จักร ๔

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ อยู่ในประเทศอันสมควร.

๒. สัปปุริสูปัสสยะ คบสัตบุรุษ.

๓. อัตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ.

๔. ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในปางก่อน.

ธรรม ๔ อย่างนี้ ดุจล้อรถนำไปสู่ความเจริญ.

องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๔๐.

อคติ ๔

๑. ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน เรียกฉันทาคติ.

๒. ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน เรียกโทสาคติ.

๓. ลำเอียงเพราะเขลา เรียกโมหาคติ.

๔. ลำเอียงเพราะกลัว เรียกภยาคติ.

อคติ ๔ ประการนี้ ไม่ควรประพฤติ.

องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๒๓.

อันตรายของภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ ๔ อย่าง

๑. อดทนต่อคำสอนไม่ได้ คือเบื่อต่อคำสั่งสอนขี้เกียจทำตาม.

๒. เป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง ทนความอดอยากไม่ได้.

๓. เพลิดเพลินในกามคุณ ทะยานอยากได้สุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

๔. รักผู้หญิง.

ภิกษุสามเณรผู้หวังความเจริญแก่ตน ควรระวังอย่าให้อันตราย ๔ อย่างนี้ย่ำยีได้.

องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๑๖๕.

ปธาน คือความเพียร ๔ อย่าง

๑. สังวรปธาน เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน.

๒. ปหานปธาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว.

๓. ภาวนาปธาน เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน.

๔. อนุรักขนาปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม.

ความเพียร ๔ อย่างนี้ เป็นความเพียรชอบ ควรประกอบให้มีในตน.

องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๒๐.

อธิษฐานธรรม คือธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง

๑. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่ควรรู้.
๒. สัจจะ ความจริงใจ คือประพฤติสิ่งใดก็ให้ได้จริง.
๓. จาคะ สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ.
๔. อุปสมะ สงบใจจากสิ่งเป็นข้าศึกแก่ความสงบ.

ม. อุป. ๑๔/๔๓๗.

อิทธิบาท คือคุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔ อย่าง

๑. ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น.
๒. วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น.
๓. จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ.
๔. วิมังสา หมั่นตริตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น.

คุณ ๔ อย่างนี้ มีบริบูรณ์แล้ว อาจชักนำบุคคลให้ถึงสิ่งที่ต้องประสงค์ซึ่งไม่เหลือวิสัย.

อภิ. วิภงฺค. ๓๕/๒๘๒.

ควรทำความไม่ประมาทในที่ ๔ สถาน

๑. ในการละกายทุจริต ประพฤติกายสุจริต.
๒. ในการละวจีทุจริต ประพฤติวจีสุจริต.
๓. ในการละมโนทุจริต ประพฤติมโนสุจริต.
๔. ในการละความเห็นผิด ทำความเห็นให้ถูก.

อีกอย่างหนึ่ง

๑. ระวังใจไม่ให้กำหนัดในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด.

๒. ระวังใจไม่ให้ขัดเคืองในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง.

๓. ระวังใจไม่ให้หลงในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความหลง.

๔. ระวังใจไม่ให้มัวเมาในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา.

องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๑๖๑.

ปาริสุทธิศีล ๔

๑. ปาติโมกขสังวร สำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่พระองค์อนุญาต.

๒. อินทรียสังวร สำรวมอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ.

๓. อาชีวปาริสุทธิ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่หลอกลวงเขาเลี้ยงชีวิต.

๔. ปัจจยปัจจเวกขณะ พิจารณาเสียก่อนจึงบริโภคปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ไม่บริโภคด้วยตัณหา.

วิ. สีล. ปฐม. ๑๙.

อารักขกัมมัฏฐาน ๔

๑. พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าที่มีในพระองค์และทรงเกื้อกูลแก่ผู้อื่น.

๒. เมตตา แผ่ไมตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้า.

๓. อสุภะ พิจารณาร่างกายตนและผู้อื่นให้เห็นเป็นไม่งาม.

๔. มรณัสสติ นึกถึงความตายอันจะมีแก่ตน.

กัมมัฏฐาน ๔ อย่างนี้ ควรเจริญเป็นนิตย์.

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ.

พรหมวิหาร ๔

๑. เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้เป็นสุข.

๒. กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์.

๓. มุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี.

๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ.

๔ อย่างนี้ เป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่.

อภิ. วิภงฺค. ๓๕/๓๖๕.

สติปัฏฐาน ๔

๑. กายานุปัสสนา ๒. เวทนานุปัสสนา ๓. จิตตานุปัสสนา ๔. ธัมมานุปัสสนา.

สติกำหนดพิจารณากายเป็นอารมณ์ว่า กายนี้สักว่ากาย ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัว ตน เรา เขา เรียกกายานุปัสสนา.

สติกำหนดพิจารณาเวทนา คือ สุข ทุกข์ และไม่ทุกข์ไม่สุข เป็นอารมณ์ว่า เวทนานี้ก็สักว่าเวทนา ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัว ตน เรา เขา เรียกเวทนานุปัสสนา.

สติกำหนดพิจารณาใจที่เศร้าหมอง หรือผ่องแผ้วเป็นอารมณ์ว่า ใจนี้ก็สักว่าใจ ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัว ตน เรา เขา เรียกจิตตานุปัสสนา.

สติกำหนดพิจารณาธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศล ที่บังเกิดกับใจ เป็นอารมณ์ว่า ธรรมนี้ก็สักว่าธรรม ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัว ตน เรา เขา เรียกธัมมานุปัสสนา.

ที. มหา. ๑๐/๓๒๕.

ธาตุกัมมัฏฐาน ๔

ธาตุ ๔ คือ ธาตุดิน เรียกปฐวีธาตุ ธาตุน้ำ เรียกอาโปธาตุ ธาตุไฟ เรียกเตโชธาตุ ธาตุลม เรียกวาโยธาตุ.

ธาตุอันใดมีลักษณะแข้นแข็ง ธาตุนั้นเป็นปฐวีธาตุ ปฐวีธาตุนั้น ที่เป็นภายใน คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า.

ธาตุอันใดมีลักษณะเอิบอาบ ธาตุนั้นเป็นอาโปธาตุ อาโปธาตุนั้น ที่เป็นภายใน คือ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร.

ธาตุอันใดมีลักษณะร้อน ธาตุนั้นเป็นเตโชธาตุ เตโชธาตุนั้น ที่เป็นภายใน คือ ไฟที่ยังกายให้อบอุ่น ไฟที่ยังกายให้ทรุดโทรม ไฟที่ยังกายให้กระวนกระวาย ไฟที่เผาอาหารให้ย่อย.

ธาตุอันใดมีลักษณะพัดไปมา ธาตุนั้นเป็นวาโยธาตุ วาโยธาตุนั้น ที่เป็นภายใน คือ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปตามตัว ลมหายใจ.

ความกำหนดพิจารณากายนี้ ให้เห็นว่าเป็นแต่เพียงธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันอยู่ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา เรียกว่า ธาตุกัมมัฏฐาน.

ม. อุป. ๑๔/๔๓๗.

อริยสัจ ๔

๑. ทุกข์

๒. สมุทัย คือ เหตุให้ทุกข์เกิด

๓. นิโรธ คือความดับทุกข์

๔. มรรค คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์.

ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ได้ชื่อว่าทุกข์ เพราะเป็นของทนได้ยาก.

ตัณหาคือความทะยานอยาก ได้ชื่อว่าสมุทัย เพราะเป็นเหตุให้ทุกข์เกิด.

ตัณหานั้น มีประเภทเป็น ๓ คือตัณหาความอยากในอารมณ์ที่น่ารักใคร่ เรียกว่ากามตัณหาอย่าง ๑ ตัณหาความอยากเป็นโน่นเป็นนี่ เรียกว่าภวตัณหาอย่าง ๑ ตัณหาความอยากไม่เป็นโน่นเป็นนี่ เรียกว่าวิภวตัณหาอย่าง ๑.

ความดับตัณหาได้สิ้นเชิง ทุกข์ดับไปหมด ไดชื่อว่านิโรธ เพราะเป็นความดับทุกข์.

ปัญญาอันเห็นชอบว่าสิ่งนี้ทุกข์ สิ่งนี้เหตุให้ทุกข์เกิด สิ่งนี้ความดับทุกข์ สิ่งนี้ทางให้ถึงความดับทุกข์ ได้ชื่อว่ามรรค เพราะเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์.

มรรคนั้นมีองค์ ๘ ประการ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ดำริชอบ ๑ เจรจาชอบ ๑ ทำการงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ ทำความเพียรชอบ ๑ ตั้งสติชอบ ๑ ตั้งใจชอบ ๑.

อภิ. วิภงฺค. ๓๕/๑๒๗.

ปัญจกะ คือ หมวด ๕

อนันตริยกรรม ๕

๑. มาตุฆาต ฆ่ามารดา.
๒. ปิตุฆาต ฆ่าบิดา.
๓. อรหันตฆาต ฆ่าพระอรหันต์.
๔. โลหิตุปบาท ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อขึ้นไป.
๕. สังฆเภท ยังสงฆ์ให้แตกจากกัน.

กรรม ๕ อย่างนี้ เป็นบาปอันหนักที่สุด ห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน ตั้งอยู่ในฐานปาราชิกของผู้ถือพระพุทธศาสนา ห้ามไม่ให้ทำเป็นเด็ดขาด.

องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๑๖๕.

อภิณหปัจจเวกขณ์ ๕

๑. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้.

๒. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้.

๓. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้.

๔. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น.

๕. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตัว เราทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว.

องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๘๑.

เวสารัชชกรณธรรม คือ ธรรมทำความกล้าหาญ ๕ อย่าง

๑. สัทธา	เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ.
๒. สีล	รักษากายวาจาให้เรียบร้อย.
๓. พาหุสัจจะ	ความเป็นผู้ศึกษามาก.
๔. วิริยารัมภะ	ปรารภความเพียร.
๕. ปัญญา	รอบรู้สิ่งที่ควรรู้.

องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๑๔๔.

องค์แห่งภิกษุใหม่ ๕ อย่าง

๑. สำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต.

๒. สำรวมอินทรีย์ คือ ระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ความยินดียินร้ายครอบงำได้ ในเวลาที่เห็นรูปด้วยนัยน์ตาเป็นต้น.

๓. ความเป็นคนไม่เอิกเกริกเฮฮา.

๔. อยู่ในเสนาสนะอันสงัด.

๕. มีความเห็นชอบ.

ภิกษุใหม่ควรตั้งอยู่ในธรรม ๕ อย่างนี้.

องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๑๕๕.

องค์แห่งธรรมกถึก คือ นักเทศก์ ๕ อย่าง

๑. แสดงธรรมไปโดยลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ.

๒. อ้างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ.

๓. ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง.

๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ.

๕. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือว่า ไม่ยกตนเสียดสีผู้อื่น.

ภิกษุผู้เป็นธรรมกถึก พึงตั้งองค์ ๕ อย่างนี้ไว้ในตน.

องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๒๐๖.

ธัมมัสสวนานิสงส์ คือ อานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕ อย่าง

๑. ผู้ฟังธรรมย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง.

๒. สิ่งใดได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด.

๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้.

๔. ทำความเห็นให้ถูกต้องได้.

๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส.

องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๒๗๖.

พละ คือธรรมเป็นกำลัง ๕ อย่าง

๑. สัทธา ความเชื่อ.

๒. วิริยะ ความเพียร.

๓. สติ ความระลึกได้.

๔. สมาธิ ความตั้งใจมั่น.

๕. ปัญญา ความรอบรู้.

อินทรีย์ ๕ ก็เรียก เพราะเป็นใหญ่ในกิจของตน.

องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๑๑.

นิวรณ์ ๕

ธรรมอันกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี เรียกนิวรณ์ มี ๕ อย่าง

๑. พอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจมีรูปเป็นต้น เรียกกามฉันท์.

๒. ปองร้ายผู้อื่น เรียกพยาบาท.

๓. ความที่จิตหดหู่และเคลิบเคลิ้ม เรียกถีนมิทธะ.

๔. ฟุ้งซ่านและรำคาญ เรียกอุทธัจจกุกกุจจะ.

๕. ลังเลไม่ตกลงได้ เรียกวิจิกิจฉา.

องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๗๒.

ขันธ์ ๕

กายกับใจนี้ แบ่งออกเป็น ๕ กอง เรียกว่าขันธ์ ๕ ๑. รูป ๒. เวทนา ๓. สัญญา ๔. สังขาร ๕. วิญญาณ.

ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันเป็นกายนี้ เรียกว่ารูป.

ความรู้สึกอารมณ์ว่า เป็นสุข คือ สบายกายสบายใจ หรือเป็นทุกข์ คือไม่สบายกายไม่สบายใจ หรือเฉย ๆ คือไม่ทุกข์ไม่สุข เรียกว่า เวทนา.

ความจำได้หมายรู้ คือ จำรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อารมณ์ที่เกิดกับใจได้ เรียกว่า สัญญา.

เจตสิกธรรม คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจ[๑] เป็นส่วนดี เรียก กุศล เป็นส่วนชั่ว เรียก อกุศล เป็นส่วนกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว เรียก อัพยากฤต เรียกว่า สังขาร.

ความรู้อารมณ์ในเวลาเมื่อรูปมากระทบตาเป็นต้น เรียกว่า วิญญาณ.

ขันธ์ ๕ นี้ ย่นเรียกว่า นาม รูป. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมเข้าเป็นนาม รูปคงเป็นรูป.

อภิ. วิภงฺค. ๓๕/๑.

---

๑. ความคิด หรือเรื่องราวที่เรียกว่าธรรมะหรือธรรมารมณ์....เรียกว่าสังขาร.

ฉักกะ คือ หมวด ๖

คารวะ ๖ อย่าง

ความเอื้อเฟื้อ ในพระพุทธเจ้า ๑ ในพระธรรม ๑ ในพระสงฆ์ ๑ ในความศึกษา ๑ ในความไม่ประมาท ๑ ในปฏิสันถารคือต้อนรับปราศรัย ๑ ภิกษุควรทำคารวะ ๖ ประการนี้.

องฺ. ฉกฺก. ๒๒/๓๖๘.

สาราณิยธรรม ๖ อย่าง

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง เรียกสาราณิยธรรม มี ๖ อย่าง คือ:-

๑. เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณรทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยขวนขวายกิจธุระของเพื่อนกันด้วยกาย มีพยาบาลภิกษุไข้เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา.

๒. เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณรทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยขวนขวายในกิจธุระของเพื่อนกันด้วยวาจา เช่นกล่าวสั่งสอนเป็นต้น ด้วยจิตเมตตา.

๓. เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณรทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ คิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกัน.

๔. แบ่งปันลาภที่ตนได้มาแล้วโดยชอบธรรม ให้แก่เพื่อนภิกษุสามเณร ไม่หวงไว้บริโภคจำเพาะผู้เดียว.

๕. รักษาศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น.

๖. มีความเห็นร่วมกันกับภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่วิวาทกับใคร ๆ เพราะมีความเห็นผิดกัน.

ธรรม ๖ อย่างนี้ ทำผู้ประพฤติให้เป็นที่รักที่เคารพของผู้อื่น เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทกันและกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

องฺ. ฉกฺก. ๒๒/๓๒๒.

อายตนะภายใน ๖

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. อินทรีย์ ๖ ก็เรียก.

ม. ม. ๑๒/๕๖. อภิ. วิภงฺค. ๓๕/๘๕.

อายตนะภายนอก ๖

รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ คืออารมณ์ที่มาถูกต้องกาย ธรรม คืออารมณ์เกิดกับใจ. อารมณ์ ๖ ก็เรียก.

ม. อุป. ๑๔/๔๐๑. อภิ. วิภงฺค. ๓๕/๘๕.

วิญญาณ ๖

อาศัยรูปกระทบตา	เกิดความรู้ขึ้น	เรียกจักขุวิญญาณ
อาศัยเสียงกระทบหู	เกิดความรู้ขึ้น	เรียกโสตวิญญาณ
อาศัยกลิ่นกระทบจมูก	เกิดความรู้ขึ้น	เรียกฆานวิญญาณ
อาศัยรสกระทบลิ้น	เกิดความรู้ขึ้น	เรียกชิวหาวิญญาณ
อาศัยโผฏฐัพพะกระทบกาย	เกิดความรู้ขึ้น	เรียกกายวิญญาณ
อาศัยธรรมเกิดกับใจ	เกิดความรู้ขึ้น	เรียกมโนวิญญาณ.

ที. มหา. ๑๐/๓๔๔. อภิ. วิภงฺค. ๓๕/๔๕.

สัมผัส ๖

อายตนะภายในมีตาเป็นต้น อายตนะภายนอกมีรูปเป็นต้น วิญญาณมีจักขุวิญญาณเป็นต้น กระทบกัน เรียกสัมผัส มีชื่อตามอายตนะภายในเป็น ๖ คือ:–

จักขุ
โสตะ
ฆานะ
ชิวหา
กาย
มโน
} สัมผัส.

ที. มหา. ๑๐/๓๔๔. สํ. นิ. ๑๖/๔.

เวทนา ๖

สัมผัสนั้นเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เป็นสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง มีชื่อตามอายตนะภายในเป็น ๖ คือ:–

จักขุ	สัมผัสสชาเวทนา.
โสตะ	
ฆานะ	
ชิวหา	
กาย	
มโน	

ที. มหา. ๑๐/๓๔๔. สํ. นิ. ๑๖/๔.

ธาตุ ๖

๑. ปฐวีธาตุ คือ ธาตุดิน.
๒. อาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ.
๓. เตโชธาตุ คือ ธาตุไฟ.
๔. วาโยธาตุ คือ ธาตุลม.
๕. อากาสธาตุ คือ ช่องว่างมีในกาย.
๖. วิญญาณธาตุ คือ ความรู้อะไรได้.

ม. อุป. ๑๔/๑๒๕. อภิ. วิภงฺค. ๓๕/๑๐๑.

สัตตกะ คือ หมวด ๗

อปริหานิยธรรม ๗ อย่าง

ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว ชื่อว่า อปริหานิยธรรม มี ๗ อย่าง คือ:–

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์.

๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุม ก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ.

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้.

๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เป็นประธานในสงฆ์ เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน.

๕. ไม่ลุอำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น.

๖. ยินดีในเสนาสนะป่า.

๗. ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาส ขอให้มา ที่มาแล้ว ขอให้อยู่เป็นสุข.

ธรรม ๗ อย่างนี้ ตั้งอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นไม่มีความเสื่อมเลย มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว.

องฺ. สตฺตก. ๒๓/๒๑.

อริยทรัพย์ ๗

ทรัพย์ คือ คุณความดีที่มีในสันดานอย่างประเสริฐ เรียก อริยทรัพย์ มี ๗ อย่าง คือ:–

๑. สัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ.

๒. สีล รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย.

๓. หิริ ความละอายต่อบาปทุจริต.

๔. โอตตัปปะ สะดุ้งกลัวต่อบาป.

๕. พาหุสัจจะ ความเป็นคนเคยได้ยินได้ฟังมามาก คือ จำทรงธรรมและรู้ศิลปวิทยามาก.

๖. จาคะ สละให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่คนที่ควรให้ปัน.

๗. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์.

อริยทรัพย์ ๗ ประการนี้ ดีกว่าทรัพย์ภายนอก มีเงินทองเป็นต้น ควรแสวงหาไว้ให้มีในสันดาน.

องฺ. สตฺตก. ๒๓/๕.

สัปปุริสธรรม ๗ อย่าง

ธรรมของสัตบุรุษ เรียกว่า สัปปุริสธรรม มี ๗ อย่าง คือ:–

๑. ธัมมัญญุตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ เช่นรู้จักว่า สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์.

๒. อัตถัญญุตา ความเป็นผู้รู้จักผล เช่นรู้จักว่า สุขเป็นผลแห่งเหตุอันนี้ ทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันนี้.

๓. อัตตัญญุตา ความเป็นผู้รู้จักตนว่า เราว่าโดยชาติตระกูล

ยศศักดิ์สมบัติบริวารความรู้และคุณธรรมเพียงเท่านี้ ๆ แล้วประพฤติตนให้สมควรแก่ที่เป็นอยู่อย่างไร.

๔. มัตตัญญุตา ความเป็นผู้รู้ประมาณ ในการแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีวิตแต่โดยทางที่ชอบ และรู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควร.

๕. กาลัญญุตา ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาอันสมควรในอันประกอบกิจนั้น ๆ.

๖. ปริสัญญุตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน และกิริยาที่จะต้องประพฤติต่อประชุมชนนั้น ๆ ว่า หมู่นี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ เป็นต้น.

๗. ปุคคลปโรปรัญญุตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคลว่า ผู้นี้เป็นคนดีควรคบ ผู้นี้เป็นคนไม่ดี ไม่ควรคบ เป็นต้น.

องฺ. สตฺตก. ๒๓/๑๑๓.

สัปปุริสธรรมอีก ๗ อย่าง

๑. สัตบุรุษประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ คือ มีศรัทธา มีความละอายต่อบาป มีความกลัวต่อบาป เป็นคนได้ยินได้ฟังมาก เป็นคนมีความเพียร เป็นคนมีสติมั่นคง เป็นคนมีปัญญา.

๒. จะปรึกษาสิ่งใดกับใคร ๆ ก็ไม่ปรึกษาเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น.

๓. จะคิดสิ่งใดก็ไม่คิดเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น.

๔. จะพูดสิ่งใดก็ไม่พูดเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น.

๕. จะทำสิ่งใดก็ไม่ทำเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น.

๖. มีความเห็นชอบ มีเห็นว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วเป็นต้น.

๗. ให้ทานโดยเคารพ คือเอื้อเฟื้อแก่ของที่ตัวให้ และผู้รับทานนั้น ไม่ทำอาการดุจทิ้งเสีย.

นัย. ม. อุป. ๑๔/๑๑๒.

โพชฌงค์ ๗

๑. สติ	ความระลึกได้.
๒. ธัมมวิจยะ	ความสอดส่องธรรม.
๓. วิริยะ	ความเพียร.
๔. ปีติ	ความอิ่มใจ.
๕. ปัสสัทธิ	ความสงบใจและอารมณ์.
๖. สมาธิ	ความตั้งใจมั่น.
๗. อุเปกขา	ความวางเฉย.

เรียกตามประเภทว่า สติสัมโพชฌงค์ไปโดยลำดับจนถึงอุเปกขาสัมโพชฌงค์.

สํ. มหา. ๑๙/๙๓.

อัฏฐกะ คือ หมวด ๘

โลกธรรม ๘

ธรรมที่ครอบงำสัตวโลกอยู่ และสัตวโลกย่อมเป็นไปตามธรรมนั้น เรียกว่าโลกธรรม. โลกธรรมนั้น ๘ อย่าง คือ มีลาภ ๑ ไม่มีลาภ ๑ มียศ ๑ ไม่มียศ ๑ นินทา ๑ สรรเสริญ ๑ สุข ๑ ทุกข์ ๑.

ในโลกธรรม ๘ ประการนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ควรพิจารณาว่า สิ่งนี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็แต่ว่ามันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรรู้ตามที่เป็นจริง อย่าให้มันครอบงำจิตได้ คืออย่ายินดีในส่วนที่ปรารถนา อย่ายินร้ายในส่วนที่ไม่ปรารถนา.

อํ. อฏฺฐก. ๒๓/๑๕๘.

ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๘ ประการ

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความกำหนัดย้อมใจ ๑.

เป็นไปเพื่อความประกอบทุกข์ ๑.

เป็นไปเพื่อความสะสมกองกิเลส ๑.

เป็นไปเพื่อความอยากใหญ่ ๑.

เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษยินดีด้วยของมีอยู่ คือมีนี่แล้วอยากได้นั่น ๑.

เป็นไปเพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ๑.

เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ๑.

เป็นไปเพื่อความเลี้ยงยาก ๑.

ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่า ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสั่งสอนของพระศาสดา.

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด ๑.
เป็นไปเพื่อความปราศจากทุกข์ ๑.
เป็นไปเพื่อความไม่สะสมกองกิเลส ๑.
เป็นไปเพื่อความอยากอันน้อย ๑.
เป็นไปเพื่อความสันโดษยินดีด้วยของมีอยู่ ๑.
เป็นไปเพื่อความสงัดจากหมู่ ๑.
เป็นไปเพื่อความเพียร ๑.
เป็นไปเพื่อความเลี้ยงง่าย ๑.

ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่า เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา.

องฺ. อฏฺฐก. ๒๓/๒๘๘.

มรรคมีองค์ ๘

๑. สัมมาทิฏฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ คือเห็นอริยสัจ ๔.

๒. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ คือ ดำริจะออกจากกาม ๑ ดำริในอันไม่พยาบาท ๑ ดำริในอันไม่เบียดเบียน ๑.

๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือเว้นจากวจีทุจริต ๔.

๔. สัมมากัมมันตะ ทำการงานชอบ คือเว้นจากกายทุจริต ๓.

๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ คือเว้นจากความเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด.

๖. สัมมาวายามะ เพียรชอบ คือเพียรในที่ ๔ สถาน.

๗. สัมมาสติ ระลึกชอบ คือระลึกในสติปัฏฐานทั้ง ๔.

๘. สัมมาสมาธิ ตั้งใจไว้ชอบ คือเจริญฌานทั้ง ๔.

ในองค์มรรคทั้ง ๘ นั้น เห็นชอบ ดำริชอบ สงเคราะห์เข้าในปัญญาสิกขา. วาจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ สงเคราะห์เข้าในสีลสิกขา. เพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจไว้ชอบ สงเคราะห์เข้าในจิตตสิกขา.

ม. มู. ๑๒/๒๖. อภิ. วิภงฺค. ๓๕/๓๑๗.

นวกะ คือ หมวด ๙

มละ คือ มลทิน ๙ อย่าง

โกรธ ๑ ลบหลู่บุญคุณท่าน ๑ ริษยา ๑ ตระหนี่ ๑ มายา ๑ มักอวด ๑ พูดปด ๑ มีความปรารถนาลามก ๑ เห็นผิด ๑.

อภิ. วิภงฺค. ๓๕/๕๒๖.

ทสกะ คือ หมวด ๑๐

อกุศลกรรมบถ ๑๐

จัดเป็นกายกรรม คือทำด้วยกาย ๓ อย่าง

๑. ปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง คือฆ่าสัตว์.

๒. อทินนาทาน ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมย.

๓. กาเมสุ มิจฉาจาร ประพฤติผิดในกาม.

จัดเป็นวจีกรรม คือทำด้วยวาจา ๔ อย่าง

๔. มุสาวาท พูดเท็จ.

๕. ปิสุณาวาจา พูดส่อเสียด.

๖. ผรุสวาจา พูดคำหยาบ.

๗. สัมผัปปลาปะ พูดเพ้อเจ้อ.

จัดเป็นมโนกรรม คือทำด้วยใจ ๓ อย่าง

๘. อภิชฌา โลภอยากได้ของเขา.

๙. พยาบาท ปองร้ายเขา.

๑๐. มิจฉาทิฏฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม.

กรรม ๑๐ อย่างนี้ เป็นทางบาป ไม่ควรดำเนิน.

ที. มหา. ๑๐/๓๕๖. ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๘๔ ม. มู. ๑๒/๕๒๑.

กุศลกรรมบถ ๑๐

จัดเป็นกายกรรม ๓ อย่าง

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง.

๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมย.

๓. กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากประพฤติผิดในกาม.

จัดเป็นวจีกรรม ๔ อย่าง

๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากพูดเท็จ.

๕. ปิสุณาย วาจาย เวรมณี เว้นจากพูดส่อเสียด.

๖. ผรุสาย วาจาย เวรมณี เว้นจากพูดคำหยาบ.

๗. สัมผัปปลาปา เวรมณี เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ.

จัดเป็นมโนกรรม ๓ อย่าง

๘. อนภิชฌา ไม่โลภอยากได้ของเขา.

๙. อพยาบาท ไม่พยาบาทปองร้ายเขา.

๑๐. สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบตามคลองธรรม.

กรรม ๑๐ อย่างนี้เป็นทางบุญ ควรดำเนิน.

ที. มหา. ๑๐/๓๕๙. ท. ปาฏิ. ๑๑/๒๘๔ ม. มู. ๑๒/๕๒๓.

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อย่าง

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน.

๒. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล.

๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา.
๔. อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยการประพฤติถ่อมตนแก่ผู้ใหญ่.
๕. เวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบ.
๖. ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ.
๗. ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ.
๘. ธัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม.
๙. ธัมมเทสนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม.
๑๐. ทิฏฐุชุกัมม์ การทำความเห็นให้ตรง.

สุ. วิ. ๓/๒๕๖. อภิธมฺมตฺถสงฺคหปาลิ. ๒๙. ตฏฺฏีกา. ๑๗๑

ธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ ๑๐ อย่าง

๑. บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า บัดนี้เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์แล้ว อาการกิริยาใด ๆ ของสมณะ เราต้องทำอาการกิริยานั้น ๆ.

๒. บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า ความเลี้ยงชีวิตของเราเนื่องด้วยผู้อื่น เราควรทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย.

๓. บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า อาการกายวาจาอย่างอื่นที่เราจะต้องทำให้ดีขึ้นไปกว่านี้ ยังมีอยู่อีก ไม่ใช่เพียงเท่านี้.

๔. บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า ตัวของเราเองติเตียนตัวเราเองโดยศีลได้หรือไม่.

๕. บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วติเตียนเราโดยศีลได้หรือไม่.

๖. บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งนั้น.

๗. บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตัว เราทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว.

๘. บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่.

๙. บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า เรายินดีในที่สงัดหรือไม่.

๑๐. บรรพชิตควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า คุณวิเศษของเรามีอยู่หรือไม่ ที่จะให้เราเป็นผู้ไม่เก้อเขินในเวลาเพื่อนบรรพชิตถามในกาลภายหลัง.

องฺ. ทสก. ๒๔/๘๑.

นาถกรณธรรม คือ ธรรมทำที่พึ่ง ๑๐ อย่าง

๑. ศีล รักษากายวาจาให้เรียบร้อย.

๒. พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ได้สดับตรับฟังมาก.

๓. กัลยาณมิตตตา ความเป็นผู้มีเพื่อนดีงาม.

๔. โสวจัสสตา ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย.

๕. กิงกรณีเยสุ ทักขตา ความขยันช่วยเอาใจใส่ในกิจธุระของเพื่อนภิกษุสามเณร.

๖. ธัมมกามตา ความใคร่ในธรรมที่ชอบ.

๗. วิริยะ เพียรเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติความดี.

๘. สันโดษ ยินดีด้วยผ้านุ่งผ้าห่ม อาหาร ที่นอนที่นั่งและยา ตามมีตามได้.

๙. สติ จำการที่ได้ทำและคำที่พูดแล้วแม้นานได้.

๑๐. ปัญญา รอบรู้ในกองสังขารตามเป็นจริงอย่างไร.

องฺ. ทสก. ๒๔/๒๗.

กถาวัตถุ คือ ถ้อยคำที่ควรพูด ๑๐ อย่าง

๑. อัปปิจฉกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความปรารถนาน้อย.

๒. สันตุฏฐิกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้สันโดษยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้.

๓. ปวิเวกกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้สงัดกายสงัดใจ.

๔. อสังสัคคกถา ถ้อยคำที่ชักนำไม่ให้ระคนด้วยหมู่.

๕. วิริยารัมภกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ปรารภความเพียร.

๖. สีลกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล.

๗. สมาธิกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้สงบ.

๘. ปัญญากถา ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา.

๙. วิมุตติกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นจากกิเลส.

๑๐. วิมุตติญาณทัสสนกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดความรู้ความเห็นในความที่ใจพ้นจากกิเลส.

องฺ. ทสก. ๒๔/๑๓๘.

อนุสสติ คือ อารมณ์ควรระลึก ๑๐ ประการ

๑. พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า.

๒. ธัมมานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระธรรม.

๓. สังฆานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์.

๔. สีลานุสสติ ระลึกถึงศีลของตน.

๕. จาคานุสสติ ระลึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้ว.

๖. เทวตานุสสติ ระลึกถึงคุณที่ทำบุคคลให้เป็นเทวดา.

๗. มรณัสสติ ระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตน.

๘. กายคตาสติ ระลึกทั่วไปในกาย ให้เห็นว่า ไม่งาม น่าเกลียดโสโครก.

๙. อานาปานสติ ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก.

๑๐. อุปสมานุสสติ ระลึกถึงคุณพระนิพพาน ซึ่งเป็นที่ระงับกิเลสและกองทุกข์.

วิ. ฉอนุสฺสติ. ปธม. ๒๕๐.

ปกิณณกะ คือ หมวดเบ็ดเตล็ด

อุปกิเลส คือ โทษเครื่องเศร้าหมอง ๑๖ อย่าง[๑]

๑. อภิชฌาวิสมโลภะ ละโมบไม่สม่ำเสมอ คือความเพ่งเล็ง.
๒. โทสะ ร้ายกาจ.
๓. โกธะ โกรธ.
๔. อุปนาหะ ผูกโกรธไว้.
๕. มักขะ ลบหลู่คุณท่าน.
๖. ปลาสะ ตีเสมอ คือยกตัวเทียมท่าน.
๗. อิสสา ริษยา คือเห็นเขาได้ดี ทนอยู่ไม่ได้.
๘. มัจฉริยะ ตระหนี่.
๙. มายา มารยา คือเจ้าเล่ห์.
๑๐. สาเถยยะ โอ้อวด.
๑๑. ถัมภะ หัวดื้อ.
๑๒. สารัมภะ แข่งดี.
๑๓. มานะ ถือตัว.
๑๔. อติมานะ ดูหมิ่นท่าน.
๑๕. มทะ มัวเมา.
๑๖. ปมาทะ เลินเล่อ.

ม. มู. ๑๒/๒๖-๒๗,๖๕

---

๑. ในธัมมทายาทสูตร (ม. มู. ๑๒/๒๖-๒๗) ข้อ ๑ ว่า โลภะ ข้อ ๒ ว่า โทสะ ในวัตถูปมสูตร (ม. มู. ๑๒/๖๕) ข้อ ๑ ว่า อภิชฌาวิสมโลภะ ข้อ ๒ ว่า พยาปาทะ, นอกนั้นเหมือนกัน.

โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ

สติปัฏฐาน ๔ (หน้า ๓๙).

สัมมัปปธาน ๔ (ปธาน ๔ หน้า ๓๕).

อิทธบาท ๔ (หน้า ๓๖).

อินทรีย์ ๕ (หน้า ๔๕).

พละ ๕ (หน้า ๔๕).

โพชฌงค์ ๗ (หน้า ๕๔).

มรรคมีองค์ ๘ (หน้า ๕๖).

คิหิปฏิบัติ

จตุกกะ

กรรมกิเลส คือ กรรมเครื่องเศร้าหมอง ๔ อย่าง

๑. ปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง.

๒. อทินนาทาน ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมย.

๓. กาเมสุ มิจฉาจาร ประพฤติผิดในกาม.

๔. มุสาวาท พูดเท็จ.

กรรม ๔ อย่างนี้ นักปราชญ์ไม่สรรเสริญเลย.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๙๕.

อบายมุข คือ เหตุเครื่องฉิบหาย ๔ อย่าง

๑. ความเป็นนักเลงหญิง.

๒. ความเป็นนักเลงสุรา.

๓. ความเป็นนักเลงเล่นการพนัน.

๔. ความคบคนชั่วเป็นมิตร.

โทษ ๔ ประการนี้ ไม่ควรประกอบ.

องฺ. อฏฺฐก. ๒๓/๒๙๖.

ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง[๑]

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิตก็ดี ในการศึกษาเล่าเรียนก็ดี ในการทำธุระหน้าที่ของตนก็ดี.

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยความหมั่น ไม่ให้เป็นอันตรายก็ดี รักษาการงานของตัว ไม่ให้เสื่อมเสียไปก็ดี.

๓. กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว.

๔. สมชีวิตา ความเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟูมฟายนัก.

องฺ. อฏฺฐก. ๒๓/๒๘๔.

สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ภายหน้า ๔ อย่าง[๒]

๑. สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ เช่นเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น.

๒. สีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล คือรักษากายวาจาเรียบร้อยดี ไม่มีโทษ.

๓. จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน เป็นการเฉลี่ยสุขให้แก่ผู้อื่น.

๔. ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา รู้จักบาป บุญ คุณ

---

๑. ในบาลีใช้ว่า ธรรม ๔ ประการ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขในปัจจุบัน.

๒. ในบาลีใช้ว่า ธรรม ๔ ประการ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขในภายหน้า.

โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น.

องฺ. อฏฺฐก. ๒๓/๒๙๗.

มิตตปฏิรูป คือ คนเทียมมิตร ๔ จำพวก

๑. คนปอกลอก.

๒. คนดีแต่พูด.

๓. คนหัวประจบ.

๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย.

คน ๔ จำพวกนี้ ไม่ใช่มิตร เป็นแต่คนเทียมมิตร ไม่ควรคบ.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๙๙.

๑. คนปอกลอก มีลักษณะ ๔

(๑) คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว.

(๒) เสียให้น้อย คิดเอาให้ได้มาก.

(๓) เมื่อมีภัยแก่ตัว จึงรับทำกิจของเพื่อน.

(๔) คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัว.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๙๙.

๒. คนดีแต่พูด มีลักษณะ ๔

(๑) เก็บเอาของล่วงแล้วมาปราศรัย.

(๒) อ้างเอาของที่ยังไม่มีมาปราศรัย.

(๓) สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้.

(๔) ออกปากพึ่งมิได้.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๐.

๓. คนหัวประจบ มีลักษณะ ๔

(๑) จะทำชั่วก็คล้อยตาม.

(๒) จะทำดีก็คล้อยตาม.

(๓) ต่อหน้าว่าสรรเสริญ.

(๔) ลับหลังตั้งนินทา.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๐.

๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย มีลักษณะ ๔

(๑) ชักชวนดื่มน้ำเมา.

(๒) ชักชวนเที่ยวกลางคืน.

(๓) ชักชวนให้มัวเมาในการเล่น.

(๔) ชักชวนเล่นการพนัน.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๐

มิตรแท้ ๔ จำพวก-

๑. มิตรมีอุปการะ.

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์.

๓. มิตรแนะประโยชน์.

๔. มิตรมีความรักใคร่.

มิตร ๔ จำพวกนี้ เป็นมิตรแท้ ควรคบ.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๑

๑. มิตรมีอุปการะ มีลักษณะ ๔

(๑) ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว.

(๒) ป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว.

(๓) เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้.

(๔) เมื่อมีธุระ ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๑.

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ ๔

(๑) ขยายความลับของตนแก่เพื่อน.

(๒) ปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่งพราย.

(๓) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ.

(๔) แม้ชีวิตก็อาจสละแทนได้.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๑.

๓. มิตรแนะประโยชน์ มีลักษณะ ๔

(๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว.

(๒) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี.

(๓) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง.

(๔) บอกทางสวรรค์ให้.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๑.

๔. มิตรมีความรักใคร่ มีลักษณะ ๔

(๑) ทุกข์ ๆ ด้วย.

(๒) สุข ๆ ด้วย.

(๓) โต้เถียงคนที่พูดติเตียนเพื่อน.

(๔) รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๒.

สังคหวัตถุ ๔ อย่าง

๑. ทาน ให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน.

๒. ปิยวาจา เจรจาวาจาที่อ่อนหวาน.

๓. อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น.

๔. สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว.

คุณทั้ง ๔ อย่างนี้ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้.

องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๔๒.

สุขของคฤหัสถ์ ๔ อย่าง

๑. สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์.

๒. สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค.

๓. สุขเกิดแต่ความไม่ต้องเป็นหนี้.

๔. สุขเกิดแต่ประกอบการงานที่ปราศจากโทษ.

องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๘๐.

ความปรารถนาของบุคคลในโลกที่ได้สมหมายด้วยยาก ๔ อย่าง

๑. ขอสมบัติจงเกิดมีแก่เราโดยทางที่ชอบ.

๒. ขอยศจงเกิดมีแก่เรากับญาติพวกพ้อง.

๓. ขอเราจงรักษาอายุให้ยืนนาน.

๔. เมื่อสิ้นชีพแล้ว ขอเราจงไปบังเกิดในสวรรค์.

องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๘๕.

ธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย มีอยู่ ๔ อย่าง

๑. สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา.

๒. สีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล.

๓. จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยบริจาคทาน.

๔. ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา.

องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๘๑.

ตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่นานไม่ได้ เพราะสถาน ๔

๑. ไม่แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว.

๒. ไม่บูรณะพัสดุที่คร่ำคร่า.

๓. ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ.

๔. ตั้งสตรีหรือบุรุษทุศีลให้เป็นแม่เรือนพ่อเรือน.

ผู้หวังจะดำรงตระกูลควรเว้นสถาน ๔ ประการนี้เสีย.

องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๓๓๖.

ธรรมของฆราวาส ๔

๑. สัจจะ สัตย์ซื่อแก่กัน.

๒. ทมะ รู้จักข่มจิตของตน.

๓. ขนฺติ อดทน.

๔. จาคะ สละให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่คนที่ควรให้ปัน.

สํ. ส. ๑๕/๓๑๖.

ปัญจกะ

ประโยชน์เกิดแต่การถือโภคทรัพย์ ๕ อย่าง

แสวงหาโภคทรัพย์ได้โดยทางที่ชอบแล้ว

๑. เลี้ยงตัว มารดา บิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ ให้เป็นสุข.

๒. เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข.

๓. บำบัดอันตรายที่เกิดแต่เหตุต่าง ๆ.

๔. ทำพลี ๕ อย่าง คือ

ก. ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ.

ข. อติถิพลี ต้อนรับแขก.

ค. ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย.

ฆ. ราชพลี ถวายเป็นหลวง มีภาษีอากรเป็นต้น.

ง. เทวตาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา.

๕. บริจาคทานในสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ.

องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๔๘.

ศีล ๕

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงไป.

๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย.

๓. กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากประพฤติผิดในกาม.

๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากพูดเท็จ.

๕. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เว้นจากดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท.

ศีล ๕ ประการนี้ คฤหัสถ์ควรรักษาเป็นนิตย์.

องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๒๒๖.

มิจฉาวณิชชา คือการค้าขายไม่ชอบธรรม ๕ อย่าง

๑. ค้าขายเครื่องประหาร.

๒. ค้าขายมนุษย์.

๓. ค้าขายสัตว์เป็นสำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร.

๔. ค้าขายน้ำเมา.

๕. ค้าขายยาพิษ.

การค้าขาย ๕ อย่างนี้ เป็นข้อห้ามอุบาสกไม่ให้ประกอบ.

องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๒๓๒.

สมบัติของอุบาสก ๕ ประการ

๑. ประกอบด้วยศรัทธา.

๒. มีศีลบริสุทธิ์.

๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว คือเชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล.

๔. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพุทธศาสนา.

๕. บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศาสนา.

อุบาสกพึงตั้งอยู่ในสมบัติ ๕ ประการ และเว้นจากวิบัติ ๕ ประการ ซึ่งวิปริตจากสมบัตินั้น.

องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๒๓๐.

ฉักกะ

ทิศ ๖

๑. ปุรัตถิมทิส คือทิศเบื้องหน้า มารดาบิดา.
๒. ทักขิณทิส คือทิศเบื้องขวา อาจารย์.
๓. ปัจฉิมทิส คือทิศเบื้องหลัง บุตรภรรยา.
๔. อุตตรทิส คือทิศเบื้องซ้าย มิตร.
๕. เหฏฐิมทิส คือทิศเบื้องต่ำ บ่าว.
๖. อุปริมทิส คือทิศเบื้องบน สมณพราหมณ์.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๓.

๑. ปุรัตถิมทิส คือทิศเบื้องหน้า มารดาบิดา บุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

(๑) ท่านได้เลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ.
(๒) ทำกิจของท่าน.
(๓) ดำรงวงศ์สกุล.
(๔) ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก.
(๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๓.

มารดาบิดาได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕

(๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว.
(๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี.
(๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา.

(๔) หาภรรยาที่สมควรให้.

(๕) มอบทรัพย์ให้ในสมัย.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๓.

๒. ทักขิณทิส คือทิศเบื้องขวา อาจารย์ ศิษย์พึงบำรุงด้วยสถาน ๕

(๑) ด้วยลุกขึ้นยืนรับ.

(๒) ด้วยเข้าไปยืนคอยรับใช้.

(๓) ด้วยเชื่อฟัง.

(๔) ด้วยอุปัฏฐาก.

(๕) ด้วยเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๓.

อาจารย์ได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน ๕

(๑) แนะนำดี.

(๒) ให้เรียนดี.

(๓) บอกศิลปให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง.

(๔) ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง.

(๕) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย (คือจะไปทางทิศไหนก็ไม่อดอยาก).

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๔.

๓. ปัจฉิมทิส คือทิศเบื้องหลัง ภรรยา สามีพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

(๑) ด้วยยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา.

(๒) ด้วยไม่ดูหมิ่น.

(๓) ด้วยไม่ประพฤติล่วงใจ.

(๔) ด้วยมอบความเป็นใหญ่ให้.

(๕) ด้วยให้เครื่องแต่งตัว.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๔.

ภรรยาได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕

(๑) จัดการงานดี.

(๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงของผัวดี.

(๓) ไม่ประพฤติล่วงใจผัว.

(๔) รักษาทรัพย์ที่ผัวหามาได้ไว้.

(๕) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๔.

๔. อุตตรทิส คือทิศเบื้องซ้าย มิตร กุลบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

(๑) ด้วยให้ปัน.

(๒) ด้วยเจรจาถ้อยคำไพเราะ.

(๓) ด้วยประพฤติประโยชน์.

(๔) ด้วยความเป็นผู้มีตนเสมอ.

(๕) ด้วยไม่แกล้งกล่าวให้คลาดจากความเป็นจริง.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๔.

มิตรได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรดวยสถาน ๕

(๑) รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว.

(๒) รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแลว.

(๓) เมื่อมีภัย เอาเป็นที่พึ่งพำนักได้.

(๔) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ.

(๕) นับถือตลอดถึงวงศ์ของมิตร.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๕.

๕. เหฏฐิมทิส คือทิศเบื้องต่ำ บ่าว นายพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

(๑) ด้วยจัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง.

(๒) ด้วยให้อาหารและรางวัล.

(๓) ด้วยรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้.

(๔) ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน.

(๕) ด้วยปล่อยในสมัย.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๕.

บ่าวได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยสถาน ๕

(๑) ลุกขึ้นทำการงานก่อนนาย.

(๒) เลิกการงานทีหลังนาย.

(๓) ถือเอาแต่ของที่นายให้.

(๔) ทำการงานให้ดีขึ้น.

(๕) นำคุณของนายไปสรรเสริญในที่นั้น ๆ.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๕.

๖. อุปริมทิส คือทิศเบื้องบน สมณพราหมณ์ กุลบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

(๑) ด้วยกายกรรม คือทำอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา.

(๒) ด้วยวจีกรรม คือพูดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา.

(๓) ด้วยมโนกรรม คือคิดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา.

(๔) ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู คือมิได้ห้ามเข้าบ้านเรือน.

(๕) ด้วยให้อามิสทาน.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๕.

สมณพราหมณ์ได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน ๖

(๑) ห้ามไม่ให้กระทำความชั่ว.

(๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี.

(๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม.

(๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง.

(๕) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่ม.

(๖) บอกทางสวรรค์ให้.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๖.

อบายมุข คือเหตุเครื่องฉิบหาย ๖

๑. ดื่มน้ำเมา.

๒. เที่ยวกลางคืน.

๓. เที่ยวดูการเล่น.

๔. เล่นการพนัน.

๕. คบคนชั่วเป็นมิตร.

๖. เกียจคร้านทำการงาน.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๕๖.

๑. ดื่มน้ำเมา มีโทษ ๖

(๑) เสียทรัพย์.

(๒) ก่อการทะเลาะวิวาท.

(๓) เกิดโรค.

(๔) ต้องติเตียน.

(๕) ไม่รู้จักอาย.

(๖) ทอนกำลังปัญญา.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๕๖.

๒. เที่ยวกลางคืน มีโทษ ๖

(๑) ชื่อว่าไม่รักษาตัว.

(๒) ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย.

(๓) ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ.

(๔) เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย.

(๕) มักถูกใส่ความ.

(๖) ได้ความลำบากมาก.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๕๗.

๓. เที่ยวดูการเล่น มีโทษตามวัตถุที่ไปดู ๖

(๑) รำที่ไหนไปที่นั่น.

(๒) ขับร้องที่ไหนไปที่นั่น.

(๓) ดีดสีตีเป่าที่ไหนไปที่นั้น.
(๔) เสภาที่ไหนไปที่นั้น.
(๕) เพลงที่ไหนไปที่นั้น.
(๖) เถิดเทิงที่ไหนไปที่นั้น.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๕๗.

๔. เล่นการพนัน มีโทษ ๖

(๑) เมื่อชนะย่อมก่อเวร.
(๒) เมื่อแพ้ย่อมเสียดายทรัพย์ที่เสียไป.
(๓) ทรัพย์ย่อมฉิบหาย.
(๔) ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ.
(๕) เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน.
(๖) ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๕๗.

๕. คบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษตามบุคคลที่คบ ๖

(๑) นำให้เป็นนักเลงการพนัน.
(๒) นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้.
(๓) นำให้เป็นนักเลงเหล้า.
(๔) นำให้เป็นคนลวงเขาด้วยของปลอม.
(๕) นำให้เป็นคนลวงเขาซึ่งหน้า.
(๖) นำให้เป็นคนหัวไม้.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๕๗.

๖. เกียจคร้านทำการงาน มีโทษ ๖

(๑) มักให้อ้างว่า หนาวนัก แล้วไม่ทำการงาน.

(๒) มักให้อ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำการงาน.

(๓) มักให้อ้างว่า เวลาเย็นแล้ว แล้วไม่ทำการงาน.

(๔) มักให้อ้างว่า ยังเช้าอยู่ แล้วไม่ทำการงาน.

(๕) มักให้อ้างว่า หิวนัก แล้วไม่ทำการงาน.

(๖) มักให้อ้างว่า ระหายนัก แล้วไม่ทำการงาน.

ผู้หวังความเจริญด้วยโภคทรัพย์ พึงเว้นเหตุเครื่องฉิบหาย ๖ ประการนี้เสีย.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๕๗.

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร
นายเฉลียว โพธิเกษม ผู้พิมพ์โฆษณา โทร. ๒๘๑๗๗๘๐ ๑๒/๑๒/๒๕๒๐